تعاونوا علی البر والتقوی ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان

بشارت الابرار

فی مناقب حضرت خواجہ احمد میروی

صاحب اسرار

م من تصنیف مولوی نور حسین صاحب فتح جنگی گرداور نکاح خوان

حسب الارشاد حضرت سجادہ نشین صاحب مولانا مولوی احمد خان صاحب

چکڑالوی دربار میرہ شریف بہ تردد عزیز اللہ طبع شد

لال سٹیم پریس لاہور میں لالہ کرم چند بہل پرنٹر کے اہتمام سے چھپی

بعبارات گونہ گون وبضاعات بوقلموں بود۔ واو بر جذبات عشقیہ بود۔
والفاظ حضرتنا و مرشدنا علی الدوام سادہ و معرّا از تحسنات و تفنّنات بودند۔
ز عشق نا تمام ما جمال یار مستغنی۔ بآب و رنگ و خال و خط چہ حاجت روئے
زیبارا۔ بنا علیہ بحسب ارشاد جناب سجادہ نشین صاحب بمشورہ چند خواصان
دربار فیض آثار ترمیم نمودہ ترقیم مے آرم۔ بعون رب المتعال و بفضل حبیبہ علیہ التحیۃ
والسّلام و باستمداد اولیاء الکرام ملفوظات ہذا مشتمل بر یک مقدمہ و چند
باب مقدمہ در بیان وطن اصلی شجرہ نسب آں حضرت وطن اصلی آں خواجہ
ملک دریائے چناب بود۔ در عہد سکھاں از تعدّی و ستم قوم کفار ناہنجار بمعہ
قوم خود کہ کھوکھر بودند ہجرت نمودہ داخل در ملک کوہستان شدند۔ جدّ امجد
آں حضرت از قبیلہ بلوچاں و شعیب بزداران با زنے عفیفہ نکاح کرد۔ واز
بطنش یک فرزند مسمی برخوردار والد آں حضرت تولد شد۔ چوں بجوانی
رسید از قوم بزداراں عقد نکاح با زنے بہ مسماۃ بی بی حوّا کردند۔ واز
بطنش دو فرزند و یک دختر تولد شدند۔ یکے ذات آں خواجہ و دیگر برادرش
محمد یعقوب کہ در عہد طفولیت فوت شد۔ و یک دختر مسماۃ بی بی عائشہ
ہمشیرہ آں حضرت کہ یک فرزند مسمی محمد اسحاق از وے پیدا شدہ است۔
الآن از علاقہ تونسہ مقدسہ شادی نمودہ بوطن خویش سکونت پذیر است۔
گاہِ گاہِ نیز در میرہ شریف بزیارت ملاقات حضرت خواجہ مے آید۔ و
چوں مادر آں حضرت وفات یافت۔ والدش عقد ثانی نمودہ از وے یک
دختر پیدا شد۔ کہ بخوردی وفات یافت۔ زیادہ تر نسب نامہ آنحضرت
معلوم نیست۔ باید دانست کہ دریں ملفوظات از حضرت خواجہ حضرت

صاحب میروی خواجہ احمد رضی اللہ تعالیٰ عنہ۔ واز شاہ صاحب خواجہ
محمد فاضل شاہ ساکن گڑھی شریف واز قبلۂ عالم عالمیان خواجہ محمد سلیمان
از حضور حضرت ثانی خواجہ محمد اللہ بخش واز مؤلف مولوی محمد نواز صاحب
باشند۔ **باب اول در بیان** بعضے از احوال والد شریف و وفات جد امجد
یک روز حضرت خواجہ علیہ الرحمۃ میفرمایند۔ کہ جد امجد با چند رفقا از قوم
بزداران شبے در نشیب وادی خفتہ بودند۔ کہ ناگاہ طغیانی آب از بالائے
رود آمد۔ ہمراہیان را خبر کردند کہ بسرعت تام برکنارہ رود آب رسیدہ است
ہمراہیان بکنارہ رسیدند۔ لیکن جد امجد آنحضرت در وادی بودند۔ کہ
قضاراً بالی بہمراہ آب رسید و ہمراہیان ہر چند آواز دادند بجواب ایشان فرمودند
کہ ہر چند جد و جہد مے کنم لیکن بکنارہ نرسم۔ کہ شاید این آب اجل ما ست
اگر بمیرم از آب بدر کردہ تجہیز و تکفین بطریقہ مسنونہ باید کرد۔ ہمراہیان
بموجب وصیت آنرا از آب بدر نمودہ صلوٰۃ جنازہ ادا کردہ ہمونجا دفن کردند۔
انا للہ وانا الیہ راجعون۔ ذکر بالخیر حضرت خواجہ صاحب فرمایند۔ کہ عادت
سراسر سعادت جناب پدرم صاحب این بود۔ کہ وظائف خود را گرفتہ دربیابان
پوشیدہ از خلق در ذکر و فکر اشتغال نمودے۔ بندہ نیز ہمراہ والد صاحب
در صحرا برفتے۔ وقتے کہ از جذب الٰہی آن ذات ستودہ صفات را وجد
و اضطراب متولی گشتے۔ بے اختیار آہ و فغان نالہ باسوز و فراق برداشتے
بندہ نیز با درد و الم نالیدن آغاز کردے۔ حضرت پدرم صاحب رحمۃ اللہ
علیہ را چون طبیعت ازان گردش تسکین یافتے بر سرم دست شفقت
گردانیدے۔ بعد ازاں اکثر اوقات از من پنہان شدہ برائے وظائف

تنہا در صحرائے برفتے۔ ذکر بالخیر حضرت خواجہ و نیز خواجہ علیہ الرحمۃ میفرمایند
کہ روزے والدم بزرگوار بر پشتارہ بلند کہ آبے از و چکیدے تلاوت
کلام الٰہی مشغول بود ۔ بندہ نزار کہ بر سطح زمین بود من ادرا از بیخ برکندہ
نزد پدر بزرگوار رسیدہ پرسان نمودم۔ کہ این سبزہ خوب است یا کلام
الٰہی۔ والدم بر روئے من یک طمانچہ زد۔ من آں وقت باعث خوردسالے
ندانستہ بودم کہ کلام الٰہی چہ چیز است و باعث گریہ چہ بود۔ ہنوز ندانستم
وَاِذَا سَمِعُوْا مَآ اُنْزِلَ عَلَى الرَّسُوْلِ تَرٰٓى اَعْيُنَهُمْ تَفِيْضُ مِنَ
الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوْا مِنَ الْحَقِّ بود ذکر خواجہ بالخیر و نیز میفرمایند۔ کہ
حضرت پدرم صاحب مرید حضرت خواجہ محمد سلیمان رحمۃ اللہ علیہ بودند
نوبت اخیر از زیارت آنحضرت خواجہ صاحب مرحوم مستفیض گردیدہ
مراجعت بجانب خانہ خود نمودند۔ و در شہر منگروٹہ بجہت مغرب دو گروہ
از تونسہ شریف بیمار سخت شدند و دراں جا وفات یافتند۔ و در مسجد
بیوچ خان دفن کردند۔ و چند کس از محبت خود خدمت گذار مجاور آں مزار
رحمت آثار شدند۔ این غلام مؤلف چند نوبت ہمراہ حضرت خواجہ
صاحب مرحوم از زیارت آں مزار گوہر بار برخوردار ممتاز شدہ است
الحمد للہ کہ امسال در سنہ ۱۳۲۸ ہجری نیز ہمراہ حضرت خواجہ صاحب آوردہ
از زیارت آں قبر شریف بہرہ اندوز بودہ است۔ ذکر خواجہ بالخیر میفرمایند
کہ مادرم تالی نیز بعد از پدرم وفات یافت۔ یک ہمشیرہ عائشہ و این فقیر
احمد سراسیمہ در خانہ بماندیم۔ و متولی مایان ماموں علی خان صاحب گردید
تا کہ ہمشیرہ صاحبہ چوں بوقت خویش رسید۔ نکاح او بایکے از خویشان بستہ

اہل خانہ خود ساختیم واز مال پدر آنچہ قسمت او بود باموں صاحب او را بداد۔ پس ازاں من یک شخص تنہا در خانہ خود بماندم شعر

رفت جملہ دوستانم خانۂ | یک بماندم ناتوان حیرانۂ
دور گرداں غم الم بر من فشاند | ہاں مشو غمگین اے فرخندہ فال
از کجا تا تو کجا یابی کمال | تو کہ باشی در دو عالم تاجدار

فیض جویاں بر درِ تو صد ہزار

ذکر خواجہ بالخیر میفرمایند۔ در حالت طفلی گاہے گاہے شکائیت گرسنگی پیش پدر بزرگوار بردہ نان مے طلبیم جوابش میفرمایند کہ اللہ اللہ کن۔ ونیز میفرمایند چوں عمرم چار پنج سالہ گردید۔ مقدار چار گروہ دور از خانہ پدرم صاحب مرحوم بخدمت شریف یک شخص اہل علم برائے خواندن قرآن شریف متوقف گردانید وتا یک سال خبر من نگرفتند۔ از برائے آنکہ حضرت استاد صاحب من اہل مال و مویشی بودند۔ ایں مسکین بوقت فجر سبق خواندہ بز و میش آں صاحب را در صحرا بردہ مے چرانید۔ وچوں ایام سردی آمد۔ حضرت استاد صاحب رحمہ اللہ علیہ مرا یک کمل از پشم شتراں دادند۔ من بوقت شب بدامن کوہ آں کمل را گرفتہ خواب مے کردم۔ لیکن برائے علم خواندن دریں شدت و کربت کلام اللہ شریف ختم کردہ واپس بخدمت پدر بزرگوار صاحب آمدم۔ الحمد للہ ذالک

باب دویم در ذکر معیت حضرت خواجہ با شیخ قبلہ عالم عالمیان

بنجویش۔ ذکر خواجہ بالخیر یکروز میفرمایند کہ بعد وفات والد مرحوم متولی ایں حقیر

جناب ماموں صاحب کہ یکے از مریدان و معتقدان حضرت قبلہ عالمیان
تونسہ شریف بود۔ و ہمیشہ برائے استفاضہ بخدمت قبلہ عالم عالمیان حاضر
مے شدے۔ یکروز بحسن اتفاق جناب ماموں صاحب کمرہمت بستہ مستعد
بزیارت حضرت قبلۂ عالم عالمیان شد۔ بخدمت ماموں صاحب عرض نمودہ
کہ بہمرکابی جناب ماموں صاحب در تونسہ مقدسہ بحضور قبلۂ عالم عالمیان
رسیدیم۔ محفل مستفیضان جمع بود۔ لیکن از ہیبت و عظمت آنحضرت
ہمہ ساکت و خاموش بودند۔ من این عظمت و شوکت دیدہ ترسان و حیران
شدم۔ جناب ماموں صاحب بر قدمش بوسہ تعظیم بعد از سلام مسنون دادہ
واپس در محفل نشستہ۔ و آن وقت حضرت قبلہ عالم عالمیان مستلقی
بودند۔ من نیز برسم ماموں صاحب قدم بوس شدہ واپس آمدم۔ کہ حضور
اقدس از دراز شدن برخاستہ نشستند۔ و ہر دو دست مقدس دراز کردہ
برائے ملاقات میکردند۔ من از ہیبت نظر نہ کردم کہ شخصے مرا گفت۔ کہ اے
کودک بزودار حضرت صاحب برائے ملاقات تو دست دراز کردند۔ و تو نشستہ من
متاذیان شدہ ثانیاً دست و پا را بوسہ دادم۔ قبلہ عالم عالمیان بغائیت
درجہ شفقت و توجہ مبذول فرمودند۔ دران میان شخص افغان از خراسان
آمدہ چہار سیب بطور نذر و نیاز پیش نہاد۔ حضرت قبلہ عالم عالمیان نصف
سیب بمن داد۔ و باقی را ریزہ ریزہ کردہ دیگران را تقسیم کردند۔ من ہمراہے
ماموں صاحب چندروز استفاضہ نمودہ واپس بخانہ آمدم۔ لیکن در
دل من شوق و محبت بطرف تونسہ شریف زائد الحد پیدا گردید۔ و تمام
حلیہ مبارک حضرت قبلہ عالم عالمیان در دل چنان مستحکم و منقش گردید۔

کہ غم و الم والدین و خویشان و مال و متاع از دلم محو گردید۔ اگر از خلق خلوت
گرفتہ صورت در آئینہ دل مطالعہ مے کردم طبیعت را قدرے آرام و جمعیت
بودے۔ و چون در برد مان آمدے توجہ و فکر از آنصورت برگردیدے سوز
عشق تمام وجود را در اضطراب انداختے۔ و با ہیچ کار و بار دلم شغل نگرفتے
آخر الامر یک گوسفند نذرانہ گرفتہ از اقارب خویش پوشیدہ روانہ بسمت
تونسہ مقدسہ شدم۔ از ان جا کہ راہ کوہستان از دزدان پر خطر بود۔
بدل عزم جزم کردم کہ قطع مسافت نمودہ دیدار پر انوار خواہم یافت چون
مبلغے راہ رفتم در بیابان دو کس دزدان استادہ بودند۔ در دلم نہایت خوف
پیدا گردید۔ اما چونکہ از تقدیر رب قدیر گریز نبود۔ حضرت قبلہ عالمیان
را برائے اعانت یاد کردہ راہ راست گرفتہ نزد ایشان رسیدم۔ چون
دیدم شمشیر کشیدہ ایستادہ اند۔ لیکن بفضل اللہ تعالے و ہمت
قبلہ عالمیان برین فقیر حملہ نہ کردند۔ گوسفند خود را صحیح و سالم از ایشان
برجہ کا روانہ شدم۔ اما چونکہ حالت پر ملالت ما دیدند۔ از پس من آواز
از شفقت دادہ گفتند کہ اے کودک آرام کن ما ہمراہ تو رویم۔ نزد من آمدند
یکے رسن گوسفند از پیش کشیدن و دیگرے از پس راندن آغاز کردند۔ و
مرا گفتند کہ تو ہرگز اندیشہ مکن۔ ہر جا کہ خواہی گوسفند را رسانیم تا کہ
مرا بیرون از کوہستان شہر منگروٹہ رسانیدہ واپس راہ بیابان گرفتند
شب در مسجد بلوچ خان بعد از فاتحہ بر مزار پدر بزرگوار ماندم علے الصباح
از انجا روانہ شدہ در تونسہ مقدسہ۔ وقتیکہ قبلہ عالمیان فارغ از نماز
اشراق بودند کہ رسیدم ہمراہے حضرت مولوی صاحب محمد امین قدس سرہٗ

حاصل کردہ گوسفند نذر دادم۔ حضرت قبلہ عالمیان آن وقت چنان
در جذبہ عشق مستغرق بودند۔ کہ چند بار تمام جثہ گوسفند گرفتہ دست مبارک
مالیدند۔ چون نوبت بنجایہ گوسفند رسید۔ میفرمودند کہ این گوسفند نر است
یا مادہ۔ مولوی صاحب عرض کردے کہ غریب نوازا نر است۔ حضرت
قبلہ عالم فرمودے۔ بلے اے جوان این گوسفند نر قوی است۔ تاکہ دو
فرزندان مولوی صاحب محمد امین دوان آمدند۔ گوسفند ایشان را بخشش
نمودند۔ واین مشتاق را شرف بیعت عطا فرمودند۔ فدوی چند ایام
بخدمت شریف توقف کردہ اجازت خواست و واپس بوطن خویش
رفت۔ واین غلام بوقت بیعت بالغ بود۔ الغرض کہ بعد از بیعت چار
نوبت سعادت دیدار پر انوار آن عمدة الابرار محبوب پروردگار رحمہ اللہ علیہ
این غلام خاکسار تا بعد ازرا حاصل گردید۔ بار پنجم بطرف تونسہ شریف از خانہ
خود روانہ شدم۔ در اثنائے راہ خبر تخریب با وحشت اثر رسید۔ کہ
حضرت قبلہ عالمیان ازین مکان بدار جاودان رحلت نمودہ۔ واصل باللہ
شدہ اند بے ہوش جان وجہان فراموش برزمین افتادم۔ از غایت
اضطراری وبے قراری ہمہ عالم بدیدہ ازین غم رسیدہ گرد وغبار بود۔ ودرین حالت
پر ملالت گریان در تونسہ شریف رسیدم۔ ومقام مجلس حضور سراسر نور خالی
دیدم آہ وفغان کشیدم۔ واز زیارت فیض بشارت مزار گوہر بار آن مظہر
الانوار مشرف گشتم۔ اما ہوش وآرام تمام از جان ودل معدوم بود۔ با کسے
ہیچ جائے تسکین واطمینان قلبی این غلام را حاصل نہ گردید۔ پس دران اضطرار
وکربت بطرف خانہ خود در کوہستان رفتم۔ وہمہ مال ومویشی حصہ خود را جملہ

اقارب وادہ الوداع کردم۔ و ماموں صاحب و دیگر جملہ قبیلہ را گذاشتہ راہ
تونسہ شریف گرفتہ وطن را ترک کردم۔ بیت

چو دل با دلبرے آرام گیرد | بوصل دیگرے کے کام گیرد
کجا پروانہ پرد سوئے خورشید | چو باشد سوئے شمعش روئے امید
نہی صد دستہ ریحان پیش بلبل | نخواہد دیدنش جز نکہت گل

کُلُّ مَنْ عَلَیْہَا فَانٍ وَّ یَبْقٰی وَجْہُ رَبِّکَ ذُوالْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ

ذکر بالخیر حضرت خواجہ روز مؤلف ملفوظات و دیگر احبابش حضور مستفیض بودند

کہ فرمودے۔ درویشان مدار علوم ظاہریہ و باطنیہ و کسب دیگر استعداد و صلاحیت مادہ جبلی است۔ ورنہ استاد و مرشد کامل را از دل و جان ہمیں آرزو باشد کہ مستفیدان من از ہر نوع استکمال یافتہ سرافراز و ممتاز در زمرۂ ہمسران بودہ باشند اما ہر چہ صانع قدیم لیاقت و استعداد در طبیعت نہادہ است بر ان آثار و اطوار مترتب مے شوند۔ شعر

باران کہ در لطافت طبعش خلاف نیست | در باغ لالہ روید و در شورہ بوم خس
شمشیر نیک ز آہن بد چوں کند کسے | ناکس بتربیت نہ شود اے حکیم کس

بعد ازاں فرمودند۔ وقتیکہ ایں درویش بعزم سکونت در تونسہ شریف آمد و از حضرت خواجہ اللہ بخش صاحب اجازت اقامت طلبید۔ حضرت غریب نواز اجازت داد۔ لیکن ہیچ حجرہ از مستفیضان خالی نبود۔ کہ اسباب خویش نہادہ سکونت پذیر شوم۔ آخر الامر دو درویش ساکنان یک حجرہ

را فرمودند- که حجره شما را کشاده است- این درویش را همراه کنید- آنها قبول کردند- من هزاران شکر بجا آورده اسباب خویش را دران حجره نهادم- و شریک رنج و راحت ایشان شدم- بعد چند ایام روزے سبق خوانده باز آمدم دیدم که اسباب تمام من از حجره بیرون دُور در صحن نهاده اند حیران و غمناک شده پرسیدم- که چرا اسباب من بیرون نهاده اید- گفتند که ما روزن خروج دُود از سقف حجره بند کرده با گِل ولای گِل لاله زده ایم- و تو همراه ما نشدی- حیران و غمناک شده اسباب خود برداشته در مسجد آمدم و دیگر درویشان را خبر شد که میان احمد طالب علم را از حجره بیرون کردند تاکه در شب نیز در مسجد بماندم- دران شب میان آن دو درویشان نزاع از قضاء الهی افتاد- یک دیگر را ضرب و کوب خوب کردند و یکے دوئم را گفت که من همراه تو درین حجره هرگز نخواهم ماند و دیگر گفت که تو حجره خود بدست خویش بدار من ازینجا میروم- هر دو کس بیکدیگر را دشنام دادند- اسباب خود را گرفته جدا شدند- و حجره را صفا خالی گذاشتند باز شرارت ایشان باهم در طائفه فقراء مشتهر گردید- و آن هر دو اتفاق کرده اسباب من برداشتند- دران حجره سکونت دادند- من از مهربانی حضرت خواجه صاحب رحمه الله علیه هفت سال تنها دران حجره با جمعیت خاطر توقف کردم-

بیت

این ندانستند کیں مرد جمیل	حق نموده در ازل نعم الخلیل
در شقاوت او فتادند از غوی	چون ندانستند این مرد ولی
برکشودے حاسدان را جمله راز	گر بدیدندے بچشم این نواز

صورتِ احمد گرفتہ آں احد از یقین کروے بقبلہ اعتراف	نے پدر او را نہ مادر زن و لد گہ نمودے سجدہ و گاہِ طواف

الحمد للہ علی ذالک ذکر بالخیر حضرت خواجہ یکروز فرمودند

کہ مسمی احمد خان وزیر نواب بہاول خان صاحب بعد وفات حضرت قبلۂ
عالم عالمیان برائے درویشان ساکنان تونسہ مقدسہ ارادہ ماہواری
کردہ فہرست اسامی شریفہ از تونسہ شریف طلب کرد۔ جملہ علماء اکرام
اسما طالب علمان مدرسہ خویش تفصیلاً نوشتہ فہرست بطرف احمد خان
صاحب روانہ کردند۔ روزے استاد صاحب مرحوم این درویش را
فرمودند۔ کہ شاد باش از برائے آنکہ نام تو در فہرست درج کردہ ام امید
است کہ چند روپیہ ماہواری تو مقرر خواہد شد۔ از تکلیف فقر و فاقہ
آسودہ گشتہ بآرام خاطر علم خواہی خواند۔ من چون این کلام از جناب
استاد صاحب شنیدم۔ سخت بگریستم و عرض کردم۔ کہ من ہمہ خویش
و اقربا و مال و اسباب خانہ را ترک کردہ برائے محبت خداوند تعالے
بر آستان فیض نشان حضرت خواجگان مقیم گشتہ ام۔ پس مرضی
خداوند تعالے و پیران چشتیان رحمہ المنان است و عسر و یسر ہر چند
دہند بدل و جان قبول است۔ و غیر از ایشان بر کسے چشم چیزے ندارم۔ بر
دست احمد خان امیدوار چرا داشتید۔ ہر چند حضرت استاذ صاحب
رحمتہ اللہ علیہ برائے ازینجانب ماہواری کوشش کردند۔ این درویش

براصرار انکار مستحکم بماند آخر الامر لاچار گشته فرمودند۔ که میان احمد ہمنام تو دیگر طلبا اند۔ ادرارے که بنام تو مقرر گردد۔ اگر تو نه گیری آن احمد طالب علم را بوقت تقسیم خواہم داد۔ عرض کردم۔ که برین تجویز حضور عالی نہائیت خوشنود ہستم ازین غلام اجازت دائمه درین وقت مقبول فرمود۔ ماہواری این بنده ہمیشه بلا پرسش ہر کسے را که بخواہید بدہید۔ پس ازین ماداميکه وظیفه فقرا از جانب وزیر احمد خان صاحب متعین شده بود۔ ہمه کسان خوشحال شده میگرفتند وکسے دیگر درویش ازان وظیفه انکار نه کرد۔ ماہواری این جانب حضرت استاذ صاحب و دیگر کسے را مے بداد۔ این فقیر بر نان خشک و جامه مسکینان قانع شده بر صانع جہان توکل نموده شاد و خرم مے بود۔ از تقدیر در جمله مریدان حضرت خواجگان مشتہر گشت۔ که این درویش از ماہواری انکار کرده بر خداوند توکل کرد۔ بر در پیران خویش فقر و فاقه اختیار کرده صابر نشسته است۔ تمام خلق بجانب این درویش متوجه شدند۔ و ہر کسے حسب توفیق خود بخوشی خود ... از نقود و غیره این فقیر را بخشش کردے۔ تاکه این بنده از اصحاب وظیفه بسیار آسوده و خوشحال گردید۔ بفضله تعالے و امداد حضرت خواجگان رحمه الله علیہم واز ہیچ وجه تردد و تشویش در دل نماند۔ تاکه بعد چند سال وزیر احمد خان وفات یافت و وظیفه ایشان منقطع شد۔ متاسف و پریشان گشتند۔ بعضے اصحاب ظرافت مارا گفتند۔ تو اے درویش برب العلمین تکیه کرده بودے۔ از مردن احمد خان ترا ہیچ غم و الم نیست و آنانکه بوظیفه او چشم داشته بودند۔ امروز چنانند که ہنوز پدر مرده است و بعضے از ایشان این درویش را در کنار گرفته فرمودند۔ آنچه تو دانستی در عقل فہم ما نیامده بود۔ که این ندامت

وحسرت یا فتیم ۔ ے دوستاں از حق مسلم میشود۔ آنچہ کردن بو عارف آن کنند

ذکر بالخیر حضرت خواجہ فرمودند۔ اگر شخصے بر مردمان مثل درویشان یعنی بالباس درویشے آید۔ وخلقت را بجانب حق ترغیب دادے۔ ورونق دین متین بخشیدے واز دیدار او ذکر و فکر الٰہی پیدا ہویدا شدے پس بداں کہ او مرد خدا است۔ واگر از دیدار او چنیں آثار سرزدہ نشوند او طبل تہی است از معرفت وحقائق برموز عشقیہ۔

ے

اے بسا ابلیس آدم روئے ہست۔ پس بہر دستے نبا ید داد دست

ذکر بالخیر حضرت خواجہ فرمودند دراں زمانیکہ در تونسہ شریف متمکن بودم

آب وہوا آں مخالف من شد از انجائے برائے تبدیل آب وہوا بسرانت جنوبے تونسہ مقدسہ بہ قریہ بستی بُزداران رفتم۔ اہل قریہ مرید سیّد صاحب کہ در ڈیرہ غازی خان میماندہ بودند۔ وخدمت ایں درویش بکمال درجہ کردند تا یکے از حاسدان سیّد صاحب را خفیہ خبر رسانید۔ کہ مریدان تو از تو برگشتہ مرید یک درویش شدند کہ ہنوز از انجا سکونت دارد۔ حضرت سیّد صاحب ازیں خبر وحشت اثر غضبناک شدہ در قریہ بستی بُزداران آمدند فقیر را عادت مستمرہ بود کہ بعد از نماز صبح از دہ بدر رفتہ باشتغال وظائف ومطالعہ مثنوی شریف مشغول مے بودے۔ ہموں روز نیز بعادت بالوفہ بیرون رفتم قبل از نماز مغرب مسجد آمدم۔ کہ پیر صاحب با حلقہ درویشان خوش عقیدہ در مسجد نشستہ بودند۔ ہمہ مردمان بہ تعظیم وتکریم ایں فقیر استادند۔ یک شخص را

کتاب مثنوی داده کوزه گرفته عزم وضو نماز شام کردم۔ وآں سیّد صاحب را آتش غضب شعله زد۔ از مریدان پرسید که این شخص کدام است ذکر کردند که این درویش از تونسه مقدسه آمده اینجا جمعیت پذیر است آن سیّد صاحب در غضب کمال آمده بجوش و خروش تبلیغ گفتار فرمودند که اے درویش تو خلق را نیکو کار و زاہد و اہل شرع مشہور کردۂ و من ترا مخالف شرع دانسته ام ہمه روز در صحرا ے بیابانی و از نماز با جماعت که سُنت موکده است تارک ہستی۔ اینچه درویشی است خلاف شرع بجوابش گفتم که اے شاه صاحب از مسائل فقه و اصول فقه بے خبر ہستید ورنه این سوال بے معنی نه کردید۔ اصول فقه است که ہر جا که فرض و سنت موکده معارض شوند۔ عمل بفرض نموده سنت را گذاشته شود و درین مسجد چاه است زنان بیگانگان ہر روز مے آیند و نظر پوشیده کردن از ایشان فرض بود ازیں باعث سنت را ترک کردم۔ شاه صاحب خاموش ماندند و من بوضو نماز شام مشغول شدم۔ بعد ازاں نماز مغرب شاه صاحب دست مرا گرفته پیش امام کردند۔ پس ازاں تا وقتیکه دراں قریه مقیم بودم۔ شاه صاحب بصدق و محبت خاطرداری فقیر بسیار آوردے۔ بیت

ہرکرا امداد پیراں میرسد — گرچه باشد پشه او کوه را کند
شیخ احمد گر کند سویم نظر — مے کنم بر آسماں بولا گذر
چوں که کردم در ازل خواجه قبول — پس چرا باشم زغمہاے ملول
از طفیل آں که بوسیدم قدم — کفش تو بر رخ نہادم دمبدم
اے نوازا حق ترا رحمت کناد — از احد احمد بخواه آں چه مراد

ذکر بالخیر حضرت خواجہ یکروزے فرمودند در زمانیکہ میاں جلال الدین صاحب در تونسہ مقدسہ از ما سبق شروع نمود

دراں ایام حضرت خواجہ شیخ اللہ بخش صاحب چار دیوارے حجرہ مبارکہ کنیدہ بودند۔ دگر وقبر شریف میدان مصفا بود۔ من بتلاشی و جستجوے رفیقے کلہ گوسفند در دست گرفتہ گرد قبر شریف گشتم۔ میاں جلال الدین را بعد تلاش ہمراہ کردہ آتش افروختیم۔ و کلہ گوسفند برآں نہادہ نیت سوختن کردیم۔ ہر چند چارہ خویش نمودیم موئے ازاں نہ سوخت۔ تاکہ دیگر دوستاں نیز جمع شدند۔ آتش افروختند ہیچ سودے نکرد۔ بعد ازاں متفکر گشتیم کہ چہ حکمت است کہ کلہ نمے سوزد۔ بعد از تامل یاد آمد گفتیم کہ اتفاقاً ایں کلہ چند بار گرد قبر شریف حضرت خواجہ بگردانیدم

ابیات

اے طواف شیر مردان خدا | شد کلید جنت از بہر لقا
کلہ را چوں کرد اثرے آنچناں | مژدہ باد طائفیں را در جہاں
شک نیارد صادق مرد سلیم | باشد حیراں فاسق و شخصے لئیم

ذکر بالخیر حضرت خواجہ رحمۃ اللہ علیہ روزے طائفہ درویشان بعد از نماز ظہر

موجب عادت دائمہ سجدہ مت حضرت خواجہ رحمۃ اللہ علیہ در بنگلہ شریف حاضر برائے سبق شدند بعد فراغت از سبق در حلقہ ادب نشستیم حضرت خواجہ رحمۃ اللہ علیہ فرمودند کہ طالب مستر شد را باید کہ ہمہ اوقات کمر خدمت بصدق و ارادت بستہ تابعدار و خدمت گذار باشد۔ تاکہ توجہ

برحمت ودعائے شفقت طالب از مطلوب خود بہرہ اندوز و ممتاز گردد۔ اے
درویشان وقتیکہ در تونسہ شریف متعلم بودم۔ از من کلان وقوی تر بسیار طلبا
حضرت استاذ صاحب رحمۃ اللہ علیہ مستفید مے بودند۔ لیکن لبسا اوقات ایں
درویش را تبسم کناں فرمودے۔ کہ اے میاں احمد صاحب چوں نظر من بر تو
افتد۔ بدیدن مسکینی تو دلم خورسند و شادان مے شود۔ بجواب مے گفتم کالحمد للہ
کہ خوشنودی جناب مطلوب وسعادت دارین است وسبب ایں بود کہ ایں درویش
ہر وقت در کاربار خانگی حضرت استاد صاحب مشغول بودے۔ حضرت استاد
صاحب واہل خانہ آنجناب نہائیت خوش ودعاگو بودند۔ سالے سیزدہ روز
بارش علی التواتر بارید۔ مکانہائے مردمان اکثر فتادند۔ وخانہ استاد صاحب
گرچہ از افتادن محفوظ ماند۔ لیکن از تقاطر سقف خانہ جملہ اسباب خانگی خراب
وتر شد۔ چونکہ موسم سرد بود جملہ طلباء از گل آمادہ کردن سقف خانہ بزدل
شدند مگر ایں فقیر تن تنہا بہ ہمت خواجہ خواجگان باوجودیکہ بارش ہموں طور
جاری بود۔ استاد صاحب واہل خانہ او بایں ہمت ومردانگی نہائت خوش شدہ
دعائے گو شدند۔ دریں اثناء حضرت استاد صاحب بعارضہ بخار مبتلا شدند
چوں شادی ایام گذشت جملہ طلباء از دیگر جا سبق را آغاز کردند وایں درویش
کمر ہمت بستہ برائے خدمت استاد صاحب واہل خانہ مشغول شد۔ وقتیکہ
استاد صاحب صحت یاب شدند۔ وجامہائے حضرت استاد صاحب شستہ
آوردم وغسل صحت استاد صاحب را کنانیدم بعد ازاں فرمودند کہ طبیعت تندرست
وخوش حال است۔ تو در مسجد برائے نوافل اشراق برو۔ وباز زود بیا۔ من شادمان
گشتہ در مسجد رفتم۔ کہ استاد صاحب درعقب من داعی اجل را لبیک گفتہ جا بحق

تسلیم نمودند - اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَیْهِ رَاجِعُوْنَ ٥ بعد از وفات حضرت استاد صاحب مہربان شفقت کنان بنہایت درد والم رسید - تا دامیکہ در تونسہ شریف بودم باہل خانہ استاد صاحب راہمچنان دست بستہ خدمت گذار بودم بعد وفاتش سبق ضرورۃً از دیگر استاد صاحب آغاز نمودم و بخدمت حضرت خواجہ ثانی صاحب وجناب حضرت احمد صاحب خلیفہ حضرت خواجہ محمد سلیمان رضی اللہ تعالےٰ صاحب و دیگر درویشان صحبت یافتگان حضرت خواجہ محمد سلیمان رحمہم اللہ - ملفوظات حضرت خواجہ صاحب و اخلاق و آداب مردان تماشقان رب العلمین استفادہ کردم

باب سوم در ذکر سیر و سیاحت حضرت خواجہ و امور متعلق بآن -

ذکر بالخیر حضرت خواجہ روزے فرمودند وقتیکہ این فقیر از تونسہ مقدسہ سکونت داشت علم فارسی نظم و نثر و از فقہ شریف اکثر کتب خواندہ خوب ضبط نمودم بعد انقضائے ۹ سال از قضائے الٰہی عزم سیاحت غالب آمد محمد یعقوب طالب علم را ہمراہ خود کردہ روانہ شدم - واز تقدیر مالک قدیر در شہر ملتان داخل شدیم - وارادۂ توقف نمودہ استفسار حال علماء کرام و جمعیت خویش کردیم یک مسجد را یافتیم - کہ اہل آن محلہ سخت بے مروت بودند - توکل رزاق علے الاطلاق نمودہ در حجرہ مسجد اسباب نہادہ بخدمت استاد صاحب رفتہ سبق کنز الدقائق آخر جلد شروع کردم - استاد صاحب سبق از شفقت وکوشش دادبعد خواندن بمسجد خود رفتم - روز ثانی برائے سبق خواندن آمدم

کہ استاد صاحب پرسیدند وجہ معاش شما اے درویش چگونہ است عرض
کردم کہ بجز خداوند تعالیٰ ہیچ وسیلہ ندارم۔ چند روز شدہ است کہ ہر دو درویش
را بجز صبر و فاقہ کشی چارہ نیست۔ استاد صاحب از روئے شفقت و عنایت
فرمودند کہ فلان محلہ یک شخص از اولاد شیخ بہاؤالحق است نہایت ترحم
کنندہ بر طلباء و مساکین نزد او رفتہ عرض حال نمائید تا کہ نان شما مقرر
فرماید و شما بہ تسکین خاطر و فراغت دل روز و شب در تعلیم و تعلم باشید این
فقیر را این سخن منظور نہ بود۔ ہیچ جواب نہ دادم۔ روزے دیگر باز استاد صاحب
فرمود کہ نزد نبیرہ بہاؤالحق رفتہ بودے۔ عرض داشتم کہ نے نخستم در آمدہ دست
مرا گرفتند کہ برخیز من ہمراہ شما بخدمت آن صاحب روم مجبور شدہ رفتم چون
قریب رسیدم دست بستہ عرض نمودم کہ مردن در فاقہ و گرسنگی بہتر است
از رفتن بغیر دروازہ رازق حقیقی فقیر را معاف فرمائید۔ استاد صاحب و
ما ہر دو واپس بہ مسجد استاد صاحب آمدیم پس فقیر بہ مسجد خود رفتہ دید کہ
محمد یعقوب طالب علم کیمیا کنز الدقائق جلد اول مے خواند بسیار مضطر الحال
بود و از فاقہ کشی بسیار تسلی ہائے دادم۔ بعد چند روز ہمون اہل محلہ نان برائے
ما ہر دوان مقرر کردند کہ اکثر اوقات طلباء دیگر نزد ما آمدہ نان مے خوردند۔
اتفاقاً بعد چند روز مسمی احمد یار ساکن اہل محلہ از من کتاب زلیخا آغاز نمود۔
و یعقوب سماع و تکرار با و میکرد ایام مقدرہ از نہایت خوشی و جمعیت خاطر
خواندن علم و وظائف بسر بردیم بارے بروز جمعہ دیدم کہ مسمی یعقوب کتاب
زلیخا در کنار نہادہ بجائے سبق احمد یار کشادہ آہستہ آہستہ مے خواند۔ و از
چشم اشک فراق با سوز و گداز مے نالید۔ حالش پر ملال دیدہ یقین کردم

کہ یعقوب را بار عشق گریبان گیر است۔ وباعث نیامدن احمد یار بر وقت همینا لد
لاکن این راز را در دل پوشیده داشتم وبا کسے نہ گفتم۔ ہمون طریق در تعلیم و تعلم
مشغول ماندم بعد مرور چند ایام از کثرت آمد و رفت عوام طبیعت ملول گشت
و در خواندن علم و وظائف نہایت تکلیف پیدا شد۔ و بر دلم ارادہ رحلت
مستولی گردید۔ اما چونکہ رمضان مبارک بغائیت قریب بود راز نہفتہ را با دل
خویش داشتہ رمضان مبارک را بصد مشقت بسر کردم۔ بعد گذشتن عید الفطر
در دلم شوق زیارت تونسہ مقدسہ غالب شد۔ یعقوب طالب علم را گفتم
کہ این جا جمعیت سکونت در اختیار خود نمے بینم زود تیاری کن۔ آنکہ از جامہا
و اسباب مار اور ملتان حاصل شدہ بود۔ جملہ را بر طلباء تقسیم کردہ پوشیدہ
از مردمان ارادہ راہ شدن کردم۔ لیکن بیچارہ یعقوب را نہ تن توانا نہ
دل شکیبا۔ نہ تاب رفتن و نہ ماندن۔ بالآخر بصد مشکل ہمراہ ما شدہ عزم
مصمم ہمراہ ما کرد۔ اما اہل محلہ را خبر شد۔ جمع شدہ با ہزاران عجز و نیاز گفتند کہ
اے درویشان وقتیکہ در مسجد ما یان آمدہ بودید قدر شما ندانستیم و ہیچ خدمتیکہ لائق
شما بود بجا نیاوردیم ہنوز عزم رفتن کہ دارید ما از دل بدر کردہ مسجد ما را ویران مکنید
اما چونکہ زیارت تونسہ مقدسہ را کہ شوق غالب بود۔ یعقوب طالب علم را
ہمراہ خود کردہ بجانب تونسہ مقدسہ روانہ گردیدیم۔ چون بزیارت شریف رسیدیم
یعقوب از ہجر احمد یار بیمار گشت ہر چند گفتم دل شاد باش وقتیکہ ترا قدرے صحت
شود۔ انشاء اللہ العزیز بطرف احمد یار دلدار در ملتان خواہم برد۔ لیکن تسکین
نیافت۔ مے گوید کہ دل ما خستہ است و ریزہ ریزہ شدہ است۔ امید
حیات منقطع است۔ اما الحمد للہ کہ خاک بدن ما از زمین تونسہ شریف سرشتہ

بودند کہ افغانان وغیرہ ان باین مکان شریف رسیدم۔ آخر غریب الوطن بیچارہ یک دو روز آنجا بیمار ماندہ داعی اجل را لبیک گفتہ جان بحق تسلیم نمود۔ انا لِلّٰہ وانا الیہ راجعون ۔

نہ پنداری کہ جان را رائیگان دادند
فروغ روئے جانان دیدہ جان دادند

خواجہ حضرت ثانی علیہ الرحمۃ تجہیز وتکفین بطریق مسنون نمودہ باگروہ درویشان صلوٰۃ جنازہ ادائے نمودہ در قبرستان تدفین کردند۔ این درویش برائے آن رفیق شفیق بسیار ایام غمناک وپریشان ماند۔ ہنوز کہ باہمراہے درویشان از میر شریف بارادہ زیارت پاک پتن شریف در ملتان رفتہ بودم احمد یار بامن ملاقات نمودہ پرسان حال یعقوب طالب علم شد۔ بعد شنیدن خبر فوتیدگی آن مرحوم سرشک از چشم باریدہ گفت کہ در دوران صحبت این نیازمند آن بیچارہ گاہ زجر و توبیخ نکردہ بود۔ دعائے حق برائے من وا و مرحوم فرمائید کہ بروز حشر در بہشت وصال لایزال عطا فرمائید۔ آمین ثم آمین الحمد لِلّٰہ علیٰ ذالک

ذکر بالخیر حضرت خواجہ فرمودند کہ خواجہ محمد رمضان یکے از خلفائے حضرت قبلہ عالمیان در لاہور بود۔

این درویش در زمان سیاحت عزم زیارت آن صاحب نمودہ باپیادہ بعد قطع منازل تا آستان فیض نشان آن محبوب سبحانی در لاہور رسید۔ از دیدار پُر انوار بہرہ اندوز شدہ با درویشان آن مکان جمعیت طبیعت دست داد۔ ایام رمضان شریف بود در آنجا سکونت اختیار نمودم روزے یک مرد آمدہ عرض دعوت کرد۔ ہمہ درویشان آستان قبول نمودہ ہمراہ آن شخص روانہ شدند۔

تاکہ بر یکے بالا خانہ بردہ چوں نشستیم یک زن نہایت جمیلہ با زیورات آراستہ
نزد من بر کرسی نشست چوں پرسان کردم۔ یک شخص در گوش من گفت کہ

ایں صاحب دعوت لولی یعنی کنجری است دعوت کردہ است۔ چوں ایں
ماجرا شنیدم خاطر بلے آرام گردید۔ پوشیدہ کوزہ و کفش در دست گرفتہ فرار
نمودم۔ او لیس چوں وانسبت در پس من دوید بسیار تضرع و زاری کرد لیکن
واپس نشدم۔ بارے ایں غلام قدمبوس از میرہ شریف در ماہ رمضان برائے عرس
شریف خواجہ مولوی محمد علی صاحب مرحوم در شہر ککھڈ شریف ہمراہ سلطان طالب العلم
بروقت بروز بست و نہ رمضان شریف عرس ختم کردہ بوقت ظہر واپس روانہ شدیم
و بوقت عصر در مسجد کہ قریب خانہ جناب مولوی سراج الدین صاحب در موضع انجرہ مشرقی
رسیدیم۔ اتفاق شب دراں مسجد افتاد۔ از قضا بوقت شام ہلال عید الفطر دیدہ شد
بوقت سحر بطرف میرہ شریف روانہ گشتیم در شب تاریک در وادی ہائے کوہ راہ
غلط کردیم۔ بنا بر واقف بودن آں ملک بجانب میرہ شریف رو نہادیم۔ چونکہ موسم
سردی بود ازیں سبب لاچار شدہ آتش افروختیم۔ الغرض کہ بوقت نیمروز کربت
غربت کشیدہ در میرہ شریف رسیدیم۔ نیازمند خاموش شدہ گرسنہ در حجرہ
خود بخفتم و بوقت ظہر وضو ساختہ قدمبوس حضرت خواجہ شدم۔ حضرت خواجہ ایں
غلام را پرسیدند کہ امروز نان بکدام جا خوردی۔ کمترین معروض داشت کہ در راہ
کسے نہ داد و نہ من از کسے سوال کردم۔ تا ہنوز گرسنہ ام۔ حضرت خواجہ فرمودند کہ ایں
درویش نیز در ایام سیاحت بارے در شہر عیسیٰ خیل در مسجد آمد۔ و نماز با جماعت
خواندہ اشتغال بوظائف نمودم کسے بروز عید نان نہ داد و نہ از کسے سوال کردم بسبب
یک شخص گوشت از قسم شکنبہ و نان داد۔

ذکر بالخیر حضرت خواجه مؤلف ملفوظات ذکر میکنند

که من بطور سیاحی چند ایام کلور تحصیل عیسی خیل سکونت اختیار نمودم مسمی سلطان توم سیّاح شخص معتبر بود و دیگر اکثر مردان نیز این حکایت را تصدیق کنند که جناب حضرت خواجه هنگام طالب علمی درین شهر بخدمت جناب مولوی ملوک علی صاحب سکونت اختیار کرده سبق شروع نمودند۔ و عادت مبارک حضرت این بود۔ که بعد خواندن سبق از شهر بیرون رفته تنها در زیر درخت کنار نشسته مشغول با سبق و ورد و وظائف بودے۔ بوقت شام در مسجد رجوع نمودے و نزدیک درخت زراعت خربوزه بود۔ مالک زرع یک دو خربوزه شیرین عمده بطور نذرانه پیش حضرت صاحب نهادے۔ اتفاقاً آب دریا به طرف حدود شهر کلور زور نهاد۔ و از طغیان دریا اکثر اراضیات و شهر ویران شدند مالک زمین هائے در آه و فغان بودند۔ اما پیش تقدیر تدبیر را چه سود۔ تا که طغیانی دریا قریب زراعت خربوزه رسید۔ مالک زراعت حسب دستور چند خربوزه گرفته پیش نهاد۔ و قدم گرفته به تضرع و زاری عرض نمود۔ که طغیانی سبزه هائے ما را ویران ساخته هنوز قریب شهر رسیده۔ بنام خداوند کریم و خواجگان چشتیان رحمت به فرمایے۔ تا که این مصیبت از سر ما حق سبحانه تعالےٰ مندفع گرداند و زمینهائے ما از غرق شدن محفوظ باشند۔ حضرت خواجه بعد از استماع استغاثه آن ناتوان در جوش آمده طرف دریا روانه شدند۔ در سیر آب آمده در آب فرو رفتند۔ بسیار دیر گذشت که از آب ظاهر نشدند۔ آن شخص

ترسیده مگر بجست مردمان اهل دیه را خبر کردند بسیار جستجو نمودند اما نیافتند بعد
چند ساعت از دریا بر آمده مردمان را خوشحال گردانید پس از آن دریا از آنجا
سه کروه دور رفت شعر ـ اولیا در آب و آتش میروند ـ بلکه هر دو ضد یکدگر کنند

ذکر بالخیر حضرت خواجه بچه ور میفرمودند که درویش طالب حق را باید که مصائب
غربت و رنجش کربت را بر سر داشته مدام در عبادت رب المعبود خوشنود باشد
ولذ جور نااهلان نرنجد ـ بعد از آن فرمودند که در ایام گردش شبے در شهرے اقامت
نموده بوقت سحر روانه شدم و در بیابان قریب طلوع شمس زیر درخت کنار
اسباب نهاده برائے قضائے حاجت انسانیه بزمین خالی رفته قضائے
حاجت نمودم چون نزدیک اسباب خود آمدم ـ اتفاقاً یک زمیندار برائے
قلبه رانی نزد من آمده بهر سو دید چون نظر بزمین افتاد دوان آمده پرسید
که این غائط تو کردی جواب بجز راستی نه گفتم ـ ؎

راستی موجب رضائے خدا است ؛ کس ندیدم که گم شد از راه راست

بتندی خوئے و ستیزه روئے گفت که برخیز آں بول و براز را از حد زمین من بیرون
بیندازد از فواحش و منکر گوئی هیچ نگذاشت و من از هرزه گوئی او صابر و ساکت
ماندم هیچ نگفتم ـ بعد از دیر گفت که شکل تو نیک و درویشانه بنظر مے آید این
قصور ترا معاف کردم آینده توبه کن که بر زمین بول و براز نه کنم ـ گو بظاهر این توبه
صعب تر نمود که هیچ جائے خالی از زمین نیست ـ لیکن برائے دفع شر آن
دهقان گفتم ـ انشاء الله العزیز در زمین زمینداران این کار نخواهم کرد ـ از دست
او خلاصی یافته بسوئے مطلوب خود رفتم ؎

دریائے فراواں نشود تیره بسنگ ؛ عارف که برنجد تنگ آب است هنوز ـ

مولف ملفوظ ہر چند تقاضا و التماس دربارۂ نام دچاے آں شخص پرسید - اما از جہت پردہ پوشی نہ گفتند - الحمد للہ علے ذالک -

ذکر بالخیر حضرت خواجہ روزے میفرمودند

کہ نواب مظفر خان رئیس کالاباغ یکے از معتقدان حضرت شاہ صاحب بود - و باین درویش نیز حُسن عقیدہ میداشت یکروز میگفت کہ اگر بطرف تونسہ مقدسہ تنہا ارادہ سفر کردہ میروید با من ضرور ملاقات کنید - جوابش برائے تسلّی بے گفتم - انشا اللہ تعالےٰ پس از ان اتفاق سفر تونسہ مقدسہ افتاد از خواجہ شاہ صاحب ترخیص یافتہ روانہ شدم - بوقت روانگی یک سرفراز نامہ بنام نواب مذکور را از روئے شفقت و عنایت دادند - از حضرت شاہ صاحب در جزدان وظائف نہادہ روانہ شدم - چوں بمقام گدھ قریب کوٹ سردار فتح خان رسیدم بعد از نماز ظہر چوں دلائل الخیرات برائے وظیفہ کشادم - اوّلاً خط را دیدم کہ مملو و مشحون بعنایت این درویش بود - بہ دل اندیشیدم کہ خط شاہ صاحب پیش اہل دنیا برائے طمع نفس خود بران سودے ندارد - ازین جہت اسم مبارک را گرفتہ و خوردم و باقی را چاک نمودہ در دیوار مسجد نہادہ بعد خواندن وظیفہ راہی شدم تا آنکہ روزے از گذرگاہِ کالاباغ بہ سڑک عیسیٰ خیل کہ قریب مکانہائے خان صاحب بود - بر رُخ چادر انداختہ پوشیدہ رفتم - در راہ یکے از متعلقان خان صاحب پاس ملاقی شدہ بود - پیش خانصاحب ذکر کرد - خانصاحب موصوف یک سوار را پس من دوانید و گفت - ہر کجا یابی واپس بیار - و سوار در شہر کوٹ

چاند نه پاس رسید هر چند گفت از جانب نواب صاحب لیکن گفتم با عزم تونسه
شریف مے روم۔ واپس شدن خوب نیست باز گفت که اگر حضرت نیایند آنجا
آرام ورزند من خود حاضر میشوم بجوابش گفتم که عادت ما این است که بعد نماز تهجد
روانه شدن امشب بعد نماز صبح خواهم رفت۔ مردمان آن شهر بسیار خادم محب
فقرا بودند۔ این درویش را خدمت گذاری از حد کردند۔ اتفاقاً در آن مسجد شخصے
درویش صورت از مدت مدید در عبادت و ریاضت مشغول بود۔ چون اژدحام و
انبوهِ مردمان نزد این درویش دید دلش طپید شخصے که نزد او بود آن درویش آن را
میگفت که نمیدانم که اهل طریقه چشتیان چه جادو و سحر بدست آمده است بهر جا
که باشند مخلوقات بر سر ایشان چون مور و ملخ جمع مے شوند۔ و ایشان از خلقت
نفرت و فرار مے نمایند و هر کسے را هیچ چیز شمارند۔ این درویش را بفهمید از کالاباغ
این جا پوشیده شده آمده است و نواب برائے این درویش سوار فرستاده است
و این از استغنائے انکار نمود۔ و مردمان شهر چه طور اژدحام کردند و در خاطر داری
و خدمت گذاری او دل و جان کوشیدند۔ باوجودیکه درویش بوظائف مشغول
است کسے را نمے پرسد که چه نام داری و از کجائی۔ من مسکین از ایام قدیم در ینجا گوشه نشین شده
بیاد الٰهی شب و روز مشغولم مرا کسے نمے پرسد و از برائے چیزے نفع نیافتم چون این کلام که امروز شنیدم حسن ظن که با د بود

آنکه چون پسته دیدیش همه مغز | پوست بر پوست بود همچون پیاز
پارسایان روئے در مخلوق | پشت بر قبله مے کنند نماز
ترسم نه رسی بکعبه اے اعرابی | کین راه که تو میروی به ترکستان است

صبح آن روز بعد نماز فجر با جماعت ادا کرده روانه شدم۔ پس قطع منازل از موضع کوٹ
جائے گذشته قریب مزار گوهر بار حضرت خواجه حاجی الیاس صاحب رسیدم

شخصے معمر لباس و تسبیح در دست گرفته بر لب سڑک استاده دیدم بدل نهایت شادان شدم - که بلا تکلف و محنت زیارت دوست خدا حاصل شده است - با ادب و تعظیم و ملاقی او گشتم چون گفتگوئے درمیان آمد گفت که عزم مصمم دارم که در حجره حضرت خواجه حاجی الیاس صاحب چله کشم - تو درویش حق پرست نیک صورت معلوم مے شوی - مهربانی فرموده نزدیک من توقف بکن و ایام خلوت من خدمتگذاری من بکنی - پس چون من از چله فارغ البال شده بیرون آیم - ترا همراه کرده در شهرهائے اطراف خواهم رفت و تو خلقت را بگو که این فقیر صاحب در حجره حضرت خواجه الیاس صاحب مرحوم چله کشیده است - اے مسلمانان بر شما واجب است که خدمت این فقیر صاحب کنید - هر چه مارا حاصل گردید نصف ترا خواهم داد - اے درویش کار تو خوب خواهد شد - بر حکم من عمل بکن - تا مرد سخن نگفته باشد عیب و هنرش نهفته باشد این کلام او شنیده نهایت تنگ شدم و دست از او باز کشیده روانه گشتم - بیت

اے بسا ابلیس آدم روئے هست ‌‌‌ | ‌ پس بهر دستے نباید داد دست
صورت مردان نخواهی حیرت ایشان گزین ‌ | ‌ مرد عاشق کار را با نقش با الوان چه کار

تا که در شهر ڈیره اسمٰعیل خان داخل شدم - بوقت نیم روز از شدت گرمی بر هر مجمع چار اطراف بازار است رفته در گوشه خاموش نشستم چه دیدم - که زاهد درویشانه صورت در گوشه مسجد از بوریا پرده ساخته خلوت گزین در چله مشغول است - بانگشت اشارت جانب این درویش کرد - نزدیکش رفتم قدرے غله گندم بر دامنم انداخت و اشارت بطرف بازار کرد - پنداشتم که برائے برشتن مرا داده است چون که وقت برشتن دانه‌ها نبود - از دکان واپس آمدم گفتمش که هنوز وقت برشتن دانه نیست - اگر فرمائی باین گندم چیزے دیگر خریده تناول بکنم - چون این کلام از من شنید دانه از

من واپس کرده مرا دشنام وسقط گفتن گرفت حیران وسرگردان شدم که خدایا چه قصور از من سرزد شده است از بدگوئی آن شخص همان وقت گرسنه از شهر ڈیره اسمٰعیل خان بیرون رفتم وقیلوله زیر درخت کرده بنماز ظهر روانه شدم واز زیارت تونسه مقدسه مشرف شده واپس همون راه آمدم۔ ودر شهرے دیدم همان فقیر مشتاق چله که همراهش یکے رفیقے بود۔ در طائفه مما زیان به بلند آواز میکنند که بر جمله مردمان وزنان لازم وضروری است که خدمت چنین شخص کردن که هنوز از حجره میان الیاس صاحب بعد کشیدن چله آمده است من لهذا لاحول ولاقوة کنان دور گشتم۔

نظم

گر زمانے با خدا شاغل شوی	بالیقین دان کامل وواصل شوی
چون وصال آید به بینی دو جهان	دست بسته پیش تو خدمت کنان
گر بسازی حیله ولابه گری	در دو عالم دان که تو خواری بری

ذکر بالخیر حضرت خواجه روزے پیر احمد شاه صاحب سید ساکن فتح جنگ مقیم بر آستان حضرت خواجه رحمة الله ذکر کردند

که حضرت خواجه همراه حضرت شاه صاحب برائے سیاحت علاقه کشمیر رفتند اتفاقاً در موضع مریدان بعلاقه کوهستان است شب ماندن اتفاق افتاد در گرد ونواح آن دیه شیر ژیان مست آدم خورده قریب هفتاد کس را نقصان رسانیده بود شخصیکه بشب از دیه بیرون شدے از پنجه اش نجات مشکل یافتے۔ آن شب حضرت خواجه را در خانه آهنگر جائے دادند۔ وقت سحر برائے نماز تهجد حضرت خواجه خاسته بے تحاشا دروازه گشاده بیرون رفتند۔ بعد فراغت از قضا حاجت

ایستاده آمده در صحن با وضو مشغول شدند آهنگر را خبر شد نزد سلطان از شیر فرمودن
که حضرت خواجه را حاضر بنده رسانند بدست هیزم دیا در روشن گرده که بود آن یک
مثل چراغ است بیرون آمد دید که شیر ژیان بزانو ادب پیش خواجه نشسته است
دادیا وضو مشغول اند متعجب و حیران گردیده نزدیک آمد و شیر با ادب برخاسته
راه بیابان گرفت و بعد ازان هیچ کس را در آن شهر ضرر بے نرسانیدند نظم

چون بیابانی پریقه او از هوا — دام و دد چون هوشوند منقاد تو
دان که چون انسان گردد عین حق — پائے بوسش میشود تحت و فلک
یک ولی را بود عادت آن چنان — چون بخلوت آمدے بیرون جوان
یک نظر چون بر کسے انداختے — بار اول کار او را ساختے
ذات خود را محو کردی در احد — زنده گشتی با تحمل در ابد
گرچه بودی فاسق و مرد شقی — در گروه اولیا گشتی عفی
از قضا یک روز آن شاهجهان — مست و مخمور و چون شیر ژیان
رفت بیرون مجلس او را ندید — نظر رحمت ناگهان بر سگ رسید
در وجودش وجد و حالش شد پدید — در زمان شد مستی اش اندر مزید
از طفیل آن ولی عالی نژاد — صد هزاران سگ بپایش سر نهاد
پادشاه کردند او را بالدوام — هر کجا رفتی هزاران سگ غلام
لے نوا نا بر در احمد مقیم — استقم بالجزم علی باب الکریم
لا یشد الا سخیا باب الکرم — عنده فضل بالخطایا والجرم

الحمد لله علی ذالک ذکر با الخیر حضرت خواجه بکر و سید احمد شاه حکائیت
بیان فرمودند که جناب حضرت خواجه بزبان خویش بیان کردند هنگام سیاحت

وقتے چند طالب علم ہمراہ کردہ بمقام بھلہ ٹوپ گڑھی افغانان بطرف شرق بدامن کوہ سکونت نمودم۔ بعد فراغت از تعلیم طلاب بدامن کوہ رفتہ دور از شہر پوشیدہ از خلائق ذکر بالجہر میکردم۔ یک روز بذوق تام مشغول بودم کہ شیر ہولناک صورت قریب من آمدہ غرید۔ من بجائے خویش بخوف نشستہ بذکر مشغولم شیر نیز ہمراہ ما بذکر مشغول شد علی الترتیب یعنی من چون بکلمہ لاالہ الا اللہ آواز بلند میکنم او خاموش چون دم درکشم برائے تسکین او شروع نمودے۔ زمانہ طویل بذوق ولذت ما ہر دو بذکر بالجہر مشغول بودیم۔ بعد اختتام وظیفہ شیر سلام مارا کردہ راہ بیابان گرفت۔ ذکر بالخیر حضرت خواجہ کہ یکدفعہ از سفر تونسہ مقدسہ مشرف شدہ در بیابان بکنارہ دریا رسیدم۔ کشتی نبود اتفاقاً از دور بادبانے کشتی بنظر آمد۔ چون نزدیک رسید جست نمودہ بربالا کشتی رفتم۔ ملاحان گفتند اے درویش واللہ اعلم ترا کشتی کجا خواہد برد۔ من خاموش ماندم چون قدرے رفت بکنارہ دیگر رسید من بسرعت تام از کشتی جست نمودہ بیرون رفتہ راہ گرفتم وکشتی میان رفت۔ الحمد للہ علی ذالک۔

ذکر بالخیر حضرت خواجہ یکروز میفرمودند کہ ہنگام سیاحت اتفاق سیر کوہستان علاقہ اینبٹ آباد افتاد۔ چون درراہ میرفتم شخص بکنارہ چاہے نشستہ غزل بآواز داؤدی میگوید۔ درآواز او چنین تاثیر بود کہ از رفتن پائے من ببست۔ ناگہان آن جوان سر برگردانید نظر بمن فتاد ساکت وخاموش گردید۔ ہرچند گفتم سود نبود از انجا روانہ شدہ بوقت شام قریب یک وادی کہ قریب شہرے بود رسیدم۔ درمیان آن وادی بعد نماز شام مربعہ نشستہ متوجہ بقبلہ با ترتیب ذکر جہر شروع کردم بعد دیر اندک ناگہان سنگ سخت بآواز ترسناک

از هوا پریده ومحروم افتاد [illegible] نظر [illegible] کردم ودید که خون سر ورم ماندم تا که از هر
جانب چون باران سنگ از هوا مے آمدند بدل تامل [illegible] کرد وبر زاده هندو مسلمان
را ذکر خداوند کریم پسند نمے آید این ضرر در حرکت شیطان ایشان را امت مرا رسانند
امروز آذین بیدینان سنگ دلان ترسان ولرزان گریزم یا من واینها همین تماشه
خواهند کرد بهره حیات وممات در قبضه قدرت باری تعالے عز اسمه است نه
در دست این قوم خبیث که گر گزندت رسد ز خلق مرنج که نه راحت رسد ز خلق نه رنج
با طمینان قلبی مشغول بذکر جهر ماندم واز سنگهاے پریدن این درویش هیچ نیفتاد
بامداد خواجگان چشتیان رحمهم الله تعالی بعد فراغت از وظیفه مقرره وقت عشا
گشت از شدت سردی بموسم زمستان تاب بدن ناتوان نداشت در مسجد شهر
رفتم وشب دران توقف نموده علی الصبح روانه شدم الحمد لله علی ذالک ؛

ذکر بالخیر حضرت خواجه پیروز فرمودند که از تونسه مقدسه مشرف شده

روانه بطرف ملتان شدم در شهر ملتان ایام مقدره مقتضی کردم یک روز از ان روزها
از لاهوری دروازه رفته نماز در مسجد بوقت شام ادا باجماعت کردم شخصے مسمی
منور دین را نظر بر حضرت خواجه مرحوم افتاد که بوقت نماز فلوس از جیب برون
آورده دور نهادند شخصے ناظر از فقر وفاقه جان برلب آمده بود ونیز زمان از گردش
آسمان خون گریان وناتوان بدل فکر کرد که این طالب علم چه تکه چنین متقی است که
بوقت عبادت دنیا را از خود دور انداخته است یقین که صاحب صفی ومحبوب
کبریا جل جلاله باشند پس چون همه مردمان از نماز فارغ شده برخاستند حضرت خواجه

خواجگان شبها بنوافل و اوراد مشغول ماندند آن شخص بر در گوشه تعجب بماند بعد
از فراغت سر بر قدم مبارکش نهاده زار زار گریست حضرت خواجه صاحب فرمودند
که بیان کن که بکدام مصیبت مبتلا شده که چنین دردناک گریه و فغان میکنی
عرض داشت که شخصی عیالدار و از مصیبت فقر و فاقه جان بلب رسیده ام
از توجه کیمیا اثر بر حال این عاجز ویرا نظر فرمائید تا که تمام نحوست سختی دور شود حضرت
خواجه صاحب بران لاچار نیز از شفقت کرده یک تعویذ نوشته دادند و فرمودند که
این را بخانه خویش با ادب تعظیم محفوظ دار - از جناب رب الارباب باب رزق بر تو
مفتوح خواهد گشت - پس چون آن مرد در خانه رفت هر جانب میدید خلل در
تصورش مشاهده می نمود و چون کسب تجارت شروع کرد در قلیل الایام صاحب
مال و جلال گردید - و معتمد علیه در زمره بازارگان شده در شهر ملتان مشهور تاجر گشت
وقتیکه این شخص را معلوم شد که آن طالب العلم فیض رسان این ناتوان و همه جهان را
در شهر میره شریف مسکن گزین شده فیوضات بوقلمون بر خواص و عوام علی الدوام
انعام میفرمایند - اگر کسے نام میره شریف پیش او گرفتی با خلاص و اداب او را
تعظیم و تکریم بجا آورده از نقود و لباس وغیره همان خدمت گذاری و تابعداری
همچون غلامان بکردی - تمام عمرش برین طریقه گذشت و بمقام میره شریف
برائے زیارت و قدمبوسی حضور سراسر نور آمده بود - و همین سرگذشت خویش
اظهار کرده بود - و از شهر ملتان نیز تحائف و هدیه حضرت خواجه میفرستادے و همیشه
مال و منال او در ترقی است -

بیت

آنکه شد از ذوق خدا بهره ور	نا نظر خویش کند خاک زر
گشته دلش قلزم اسرار حق	تشنه مدامست بانوار حق -

ہر دو جہان طالبِ دیدار او۔ عجز بر آوردہ خریدار او۔ الحمد للہ علی ذالک

باب چہارم در بیان سکونت حضرت خواجہ در میرہ شریف و متعلقین

ذکر با لخیر حضرت خواجہ میرہ شریف مصدقہ مقدمہ مسلمہ است کہ شرافت المکان بالمکین
در میرہ یک ڈہوک بود ابتدائے میاں محمد نام شخصے کہ یک خانہ اینجا برائے چرانیدن
مال مویشی ساختہ بود۔ و میاں محمد از مریدان جناب مولانا مولوی صاحب تکھڑوی
بود یک روز جناب مولانا صاحب بارادہ فاتحہ خوانی جناب میاں صاحب
موضع اخلاص کہ قریہ قریب پنڈی گھیب است بہ سواری چوبان بباعث
بیماری طاقت سواری اسپ نہ داشتند تشریف آوردند بوقت گذر از مقام
میرہ فرمودند کہ از تودہ ہائے ریگ و کریوہ ہائے آوازہ ذکرمے آید و نیز حضرت
خواجہ شاہ صاحب را اتفاق گذشتن ازیں مقام افتاد۔ مردمان عرض نمودند
کہ اینجا خشک میرہ است دعا فرمائید از برائے آب جناب حضرت شاہ صاحب
فرمودند۔ کہ اینجا یک اولیاء اللہ مقیم شود۔ کہ خشک میرہ را خوب سیراب گرداند
و بریں کریوہ ہنگامے سازد۔ چنانچہ ہمچنیں ظہور یافت و نیز میاں محمد مذکور بوقت
خواجہ قبلہ عالم عالمیان حضرت محمد سلیمان رضی اللہ تعالے عنہ در تونسہ مقدسہ
رفتہ عرض نمود کہ ایں دامنگیر را یک ڈہوک است کہ نام او میرہ نہادم۔ قرب و
دجوار او قوم افغانان است کہ پیشہ او غارت گری است۔ اکثر اوقات آمدہ
مال و مویشی و متاع را بتاراج برند قبلہ عالم عالمیان در جوش آمدہ فرمودند کہ ایں میرا
نہیں میرا ہے تا قرب قیامت بتاراج و غارت نخواہد شد سکونت اختیار نمودن۔
حضرت خواجہ بمقام شریف فی الحقیقت صداقت پیشگوئی ہائے بزرگان

ذوالکرام و اولیاء عظام بود۔ و ظاہر اینکہ حضرت خواجہ بمقام تونسہ مقدسہ
بوقت اقامت بسا اوقات بخیال این بودند۔ کہ پیر صحبت از سلسلۂ
چشتیہ باید یک شب استخارہ نمودند۔ دست قدرت بطرف جنوب حرکت
کرد بیدار شدہ متفکر شدند۔ کہ در استخارہ معمہ حل نہ شد۔ کس نہ کشود نہ کشاید۔
بحکمت این معمہ را باید کہ ثانیاً استخارہ نمودہ شود شاید کہ تفصیل اجمالی حاصل آید۔
شب دیگر استخارہ نمودند۔ اشارہ بطرف خواجہ شاہ صاحب شد گرچہ شاہ صاحب
را آں زمان مقام معین نبود۔ لیکن عموماً علاقہ کوہستان ضلع ہزارہ برائے
جمعیت خویش چند ایام اختیار نمودند۔ بدین وجہ سلسلہ آمد و رفت حضرت خواجہ
را درمیان تونسہ مقدسہ و ضلع ہزارہ جاری گشت۔ اکثر اوقات در میرہ شریف
دو دو سہ سہ شب بوقت گذشتن میماندند۔ کہ صحن مسجد شریف نہائیت مصفا و خوشنما
بود۔ و جناب حضرت خواجہ را ہمیشہ اقتضائے طبعی صفائی طلب بود و نیز مسجد
بکنارہ شہر و گرداگرد او ہجوم درختان و مقام تنہا ودہ غ بسیار بود۔ بنابراں این مقام
مرغوب الطبع و پسند آمدہ اقامت اختیار نمودند۔ و نیز مردمان اہل دیہ پابند نماز
باجماعت بودند۔ حضرت خواجہ بعد ادائے نماز فجر باجماعت بیروں رفتہ بذکر الٰہی
مشغول مے بودند بعد ازاں در مسجد آمدہ سبق طلبا کہ تعداد ایشان ہفت و ہشت
بود۔ میخواندند کتاب کریما شغل داشتند اتفاقاً آں زمان بیک نسخہ کتاب کریما
اکتفا نمودہ بودند۔ و نان کہ از شہر برائے طلبا آمدے ہمراہ ایشان مے خوردند ہر چیزیکہ
میسر شدے علی القدر بہ مستحقان دادے تا کہ اول عرس حضرت خواجہ در مقام میرہ
شریف نمودند۔ برائے قیام عالم عالمیان چند سیر زردک یعنی گاجراں بعد ازاں آہستہ
آہستہ چنیں ترقی نمود کہ بعد وصال حضرت خواجہ کہ عرس مبارک آمدہ چہل من آرد

گندم نان یکوقت کفائیت نمود۔ الحمد للہ اللہم زد فزد ولا تنقص آمین ثم آمین ثم

ذکر خلافت آں خواجہ۔ ذکر بالخیر حضرت خواجہ روزے مے فرمودند کہ بعرس جناب مولانا مولوی صاحب بکھڈ شریف رفتہ بودم کہ حضرت خواجہ شاہ صاحب نیز بہ عرس رونق بخشیدند۔ یکروز بہ صحبت حضرت شاہ صاحب نشستہ بودم۔ اکثر مشتاقان حضرت شاہ صاحب گرداگرد نشستہ بودند۔ اتفاقاً بجانب لنگر خانہ فیمابین مردمان جنگ وجدل افتاد۔ وآواز شور وشغب چوں بگوش عوام الناس رسید ہمہ مردمان بسوئے تماشہ دویدند۔ ما وحضرت شاہ صاحب تنہا ماندیم۔ فقیر را از انجا بیروں بردہ در مقام تنہا فرمودند کہ وقت اخیر است باید کہ شما بیعت عوام وخواص راکنید۔ کہ در زمان خطرۂ ایمان مردمان است از من اجازت است۔ وایں اجازت از خواجہ قبلہ عالم عالمیان حضرت خواجہ محمد سلیمان وپیران عظام است رضوان اللہ علیہم اجمعین من قبول نمودم وسلسلہ بیعت جاری کردم۔ لیکن کمتر کمتر خصوصاً در تونسہ مقدسہ بپاس ادب کسے را نکردم تا کہ حضرت ثانی تاکیداً حکم بیعت فرمودند۔ بعد ازاں ہر کہ ومہ نزد فقیر آمد بیعت نمودہ حوالت پیران عظام کردم۔ ذکر بالخیر حضرت خواجہ بروزے مولف ملفوظات ودیگر از خواص وعوام در محفل حضرت خواجہ نشستہ بودیم کہ میاں مہجی چٹھی رسان رسید خطوط ہائے آمدہ از ہر اطراف پیش نہاد۔ یک خط از مدینہ اطہر بود کاتب خط مسمی احمد خان متوطن علاقہ لاہور بود۔ نبوشتہ بود کہ فدوی در غریب خانہ خویش بود ناگاہ در مصیبتے گرفتار شدہ سراسیمہ وار برائے نجات آں مصیبت بسوئے مدینہ منورہ بروضہ مقدسہ دویدم آں جا رسیدہ ہفت سال در حالت کس مپرس ماندم۔ ہیچ ارشاد نہ فرمودند۔ بعد ایام مقدرہ یک شب خواجہ کائنات رحمۃ للعلمین در خواب ارشاد فرمودند تو برائے حاجت روائی بطرف مہیرہ شریف برو۔ بیدار شدہ متحیر ماندم

کہ میرہ شریف کجا است و من کجا۔ ونمیدانم کہ بکدام طرف است۔ پس از آں از ہر کسان
پرسان پرسان تا ایں حد رسیدم کہ میرہ شریف قریہ است از قریٰ ضلع راولپنڈی است۔ لہذا
دلّا بذریعہ عریضہ ملتمسم کہ اگر اجازت فرمائید حاضر خدمت شدہ بعد قدمبوسی اظہار
مدعا کنم۔ حضرت خواجہ بعد دعا فرمودند کہ آنچہ در خواب دیدی ہمہ شفقت و رحمت خواجہ
ہر دو سرا است ورنہ ایں درویش چہ و تو بلکہ جملہ عالم کون و مکان محتاج وسائل آں
در فیض ہست تراایں لازم ست کہ آں دررا نہ گذاری۔ ما نیز برائے تو طفیل شفیع المذنبین
خواستگار دعائیم۔ بوقت رسید خط ازیں خاکسار ہزاران تعظیمات و تسلیمات بر روضہ
مقدسہ معروض باید کرد۔ دست انبیا و اولیا ہر دو جہاں ز از محمد فیض جہاں یکساں
کہ محمد جلوۂ نور قدیم ۔ رحمت اللعلمین نعم الکریم ؒ

ذکر بالخیر حضرت خواجہ مسمّی حسن خان قوم افغان سکونت موضع ٹکہ افغانان

ذکر میکند کہ یکروز پیش حضرت شاہ صاحب برائے امامت مسجد خود عرض نمودم
بجوابش فرمودند کہ تو طاقت نان دادن ایں درویش نداری گفتہ جناب شاہ
صاحب بسیار غضب آمد و ایں در قوم افغانان جبلی است ہرچہ ناگفتنی بود گفتم کہ
من ایں قدر مال و متاع و اراضیات دارم یک درویشے را طاقت نان دادن ندارم
تبسم کناں فرمودند کہ مثل خود امام خواہی یافت بعد چند روز یک افغان پائے
لنگ از ملک غیر آمدہ بہ مسجد ما امام شد۔ رفتہ رفتہ نوبت بایں حد رسید کہ بندہ
یکروز برائے زیارت و قدمبوسی حضرت شاہ صاحب در کالا باغ رفتم بعد نیاز
قدمبوسی باستماع رسید کہ حضرت خواجہ از میرہ شریف برائے زیارت حضرت
شاہ صاحب آمدہ اند۔ دیدم کہ ہمہ کاسب حضرت خواجہ شدہ اند مفتاد و مستفیضان
بودند ہماں وقت برگفتہ خود پشیمان شدم ذکر بالخیر حضرت خواجہ اکثر خواص

و عوام سکنائے میرہ شریف ذکر مے کنند چون آمد و رفت و طالبان مستفیضان در میرہ شریف جاری شد۔ دائماً درین جا قحط آب بسیار بود۔ اہل دیہ با مشقت از دور آب آوردے و طلبا از رودے کہ مسمی بچھیاڑی است چشمہائے کاویدہ جرعہ جرعہ آب جمع کنانیدہ مے آوردندے۔ و او نیز برائے خوانچہ ضروریہ و کار لنگر را کفایت نہ نمودے۔ اہل دیہ باہم جمع شدہ تالاب کہ قریب چاہ است کاویدند۔ اگر بارش شدے آب چندروزہ میسر شدے ورنہ ہمان صورت پیدا شدے۔ در دِل جناب حضرت خواجہ خیال چاہ پدید آمد۔ با مردمان مشورہ کردند بجوابش عرض نمودند چند نوبت مسلمانان قوم پراچہ و ہندوان بکھنڈ نیز دیک این شہر چاہ ہائے کندیدہ بسیار محنت کشیدہ اند و خرچ کردند و از ہر قسم حکمت عملی نمودند آخر مایوس شدہ گذاشتند اکنون جناب فیض مآب عزم مصمم بر کاویدن چاہ نمودہ مردمان اہل دیہ خاص و عام مطلع بہ ارادہ خود کردند اکثر مردمان بحوصلہ خود نابغ آمدند۔ کہ ازین جا کاویدن چاہ صعب تر است لیکن فقیر با خیال غالب بود توکل برب الارباب نمودہ و استعانت از خواجہ خواجگان جستہ کار چاہ آغاز نمودہ شد تا کہ قریب خند گز چاہ کاویدہ شد کہ آب ظاہر شد۔ ہنوز بآن چاہ آب کار لنگر و حوض پُر شدہ بکار مے آید۔ الحمد للہ والمنۃ للہ و ذکر بالخیر حضرت خواجہ مولوی فتح دین صاحب ساکن نکہ کلان مرید حضرت صاحب سیالوی رحمہ اللہ تعالیٰ عنہ بود میفرماید کہ بزمانہ زندگی پیر و مرشد خود یکجا شبے خفتہ بودم در خواب مے بینم۔ کہ در مسجد سیال شریف بہ محفل پیر و مرشد خود بمعہ برادران دیگر نشستہ بودم کہ ناگہان مردے از بیرون آمدہ نزدیک من نشستہ با من گفت کہ بیا تا در تیہ حرد برائے حج زیارت بیت اللہ شریف رویم بسیار خوش حال شدہ خود گفتم۔ کہ

قدرے توقف کن از پیر و مرشد خود اجازت طلبیده میرویم۔ چون عرض خدمت
کردم۔ کہ این شخص میگوید کہ اے فتح دین بیا بہ حج بیت اللہ شریف رویم
و این غلام اجازت ترخیص مے طلبد۔ حضرت پیر و مرشد ما بنظر غضب و قہر
بطرف آن شخص دیده بجوش گفتند۔ کہ مولوی فتح دین برائے یک حج در
سال مشقت کربت و غربت بردارد۔ و حج ہر جمعہ را کہ زیارت نوبنو بشارت
حضرت خواجہ میر دی علیہ الرحمۃ را است بگذارد۔ دیدار پر انوار بزرگان عظام
بروز جمعہ حج مسکینان را است۔ پس آن مرد غائب شد و من بیدار شده عہد
واثق بستم کہ تا حین حیات ثواب حج را از دست ندہم تا نابینا شده ازین نعمت
محروم نماندم الحمد للہ علی ذالک۔ ذکر بالجہر حضرت خواجہ روزے حضرت خواجہ
بہ ہمراه درویشان خویش و علماء کرام بزیارت تونسہ مقدسہ از مقام خویش
روانہ شده بموضع کندیان سجانہ ملک اللہ جوایا دو روز سکونت اختیار کرده
باز از آن جا در شہر لیہ سجانہ غلام حسن خان بلوچ رسیده اقامت نزدیک
روضہ شہیدان زیر درختان بیرون از شہر بہ سمت جنوب اختیار نمودند و درویشان
و طالبان حسب عادت مالوفہ ہر یک جدا شده بخواندن اسباق و وظائف
مشغول شدند و مولانا مولوی احمد خان سجاده نشین اندرون روضہ مبارک
رفتہ بجانب سر ہر دو قبر مربعہ نشستہ ذکر جہر با ترتیب آغاز نمود۔ در اثنا ذکر بالجہر
آوازه غیبی را شنید از جانب قبر کہ برخیز از روضہ بیرون رفتہ ذکر بالجہر کن چند
بار این آواز بسمع جناب مولانا رسید۔ لیکن ہیچ ترس و ہیبت بر وجودش نیامد
ہموں طریق بذکر مشغول بودند تا کہ ہر دو درویشان صاحب قبر بوجود ہائے جسمے
حاضر شده مانع آمدند۔ در جواب ایشان گفت کہ عجب درویشان و عابدان

بودید که از ذکر خدا منع میکردید- این چه درویشی بل مسلمانی است درمیان این
گفتگو بودیم که بر سر ما آوازه مهیب و ترسناک برآمده چون نظر بالا کردیم صورت مثالیه
حضرت خواجه را بچشم خود دیدیم که میفرمایند لِمَنِ الْمُلْکُ الْیَوْم ۵ یکبار نه بلکه چند بار فرمودند
آخر هر دو درویشان متحیر شده باَدب گفتند- الملک لحضرتنا و مرشدنا محبوب الله الصمد
حضرت خواجه مولانا احمد رضی الله تعالی- بعد ازان هر دو شهیدان از من غائب
شدند- چون بعد از فراغت بخدمت حضرت خواجه رفتند- دیدند که چشمانش سرخ
شده با هیبت و سطوت خاموش نشسته اند- جناب مولانا صاحب ازین واقعه
نهایت ترسان بودند- اما از زبان مبارک هیچ نه فرمودند ؎

راست کن اجزات را از راستان | سر مکش اے راست رو زان آستان
هم ترازو را ترازو راست کرد | هم ترازو را ترازو کاست کرد
بر سر اغیار چون شمشیر باش | هین مکن روباه بازی شیر باش
تا ز غیرت از تو یاران نگسلند | زانکه آن خاران عدوّی این گلند

ذکر بالخیر حضرت خواجه مؤلف ملفوظات ذکر میکند که سالے حضرت خواجه تیاری
سفر تونسه مقدسه عازم و قاصد بودند- که عاجز قبل از چند یوم ترخیص حاصل نموده
بطرف خانه بهاڑپور بملاقات اقارب و برادران روانه شد- بخیال اینکه بعد ملاقات
در راه ملاقی خواهم شد- حضرت خواجه اتفاقاً به سبیل ریل چون در شهر لیه بخدمت
عبدالحق سیده فاطمه صاحبه فرمودند که حضرت خواجه باگروهے درویشان غریب خانه
را بقدوم سعادت لزوم مشرف کرده روانه شدند- اغلب امید که بسواری کشتی سوار
شده باشند- بمجرد سماع خبر روانگی لاچار شده دوباره سفر ریل اختیار نمودم- از لیه
بکوٹ سلطان رسیده سمت تونسه مقدسه عبور دریا سنده بذریعه کشتی بوقت

غروب نمودم عازم بانیکہ شب بہ موضع دارادین پناہ گذرانیدہ علی الصبح تونسہ مقدسہ خواہم رفت۔ موضع مذکور از دریا بفاصلہ میل دو میل باشد لیکن درمیانش یک مردے از دریا جدا شدہ بسد راہ گردید کہ عبور آبش بسبب تاریکی شب و عدم کسب شناوری از طاقت ما بیرون بود لاچار و سراسیمہ شدہ بر تودۂ ریگ کلان توجہ بسمت حضرت خواجہ مرشد نامودہ مستدعی گشتم کہ وقت امداد است۔ این عاجز غریب از شدت سفر کوفتہ و جان و جگر در فراق سوختہ حیران نشستہ است بلے اگر بامداد آن خواجہ غریب نواز سواری شتر میسر شدے عبور آب بآسانی حاصل شدے ورنہ عہد واثق کردم کہ علی الصبح واپس بیرہ شریف روم بدین استغاثہ بودم کہ ناگہان یک ساربان گلہ شتران را قطار کردہ از انجا پدید شدہ گفت اے درویش در شب دیجور چرا حیران و پریشان نشستۂ بشتر سوار شو کہ در موضع دارادین پناہ رسانم چون از آب گذشت گفت کہ این دارادین پناہ است۔ برو و خود راہی شد من ندانستم کہ کدام کس بود۔ علی الصبح بخدمت حضرت خواجہ بمقام تونسہ شریف رسیدم۔ ابیات

اولیا را گر بخواند مضطرے زود آیند ہمچون مادر مہر ور
تو عقیدہ صاف کن در حق شان تا بیابی عون ز ایشان در جہان
غرقہ را از آب بیرون آورند از طلاطم زود کشتی مے برند
نار بردا میکند آتش حریق اولیا را گر بود در وے رفیق

ذکر بالخیر حضرت خواجہ۔ مولف ملفوظات بیان میکند کہ حضرت خواجہ بعد نماز بہ سمت بنگلہ شریف حسب عادت روانہ شدند کہ در راہ خراس خانہ بودند کہ شخصے زمیندار از موضع کوٹھڑہ پیش رو شدہ قدم بوسی حاصل نمودہ شکایت گاؤمیش شروع کرد کہ بسیار روپیہ خرچ کردہ خریدہ نمودہ ام آن وقت حالہ

بود۔ ہنوز بچہ اش پیدا شدہ نہ بچہ را شیر دہد نہ مالک را حضرت صاحب فرمود۔
گاؤ میش کجا است بچہ اش را بیار۔ آن شخص دوان رفتہ وز انجا کہ گاؤ میش
بستہ بود بچہ را آوردہ۔ حضرت خواجہ حسب عادت با او فہ بادبازی کردند۔
گاہے بر سر و گاہے بر چشم بوسہ دادے و دست مبارک را بر دمالیدے
کہ مادرش آواز شفقت کرد حضرت صاحب فرمودند کہ تو ناحق بدنام کردی
گاؤ میش بر بچہ خود نہایت مہربان است و دیدیم کہ رسن گسستہ بطرف
بچہ دوان آمدہ شیر داد و مردمان اہل مجلس بعد ظہور کرامت حضرت متعجب شدند
و مسمی فیروز خان سکنہ فتح جنگ در گریہ شد۔ الحمد للہ علی ذالک ؕ
ذکر بالخیر حضرت خواجہ مولف ملفوظات ذکر میکند کہ عادت مبارک حضرت
خواجہ این بود کہ ہمیشہ برائے نماز کہ در مسجد آمدے نعلین حضرت خواجہ را کفش
بردار بوقت دخول در مسجد برداشتہ پیش روئے جانب جیب نہادے یک
روز بعد نماز صبح خواجہ بالخیر حسب عادت بجہر مشغول شدند دزدے پوشیدہ
نعلین را وزدیدہ روبفرار نہاد۔ بعد فراغت جستجو کردند نیافتند شخصے خبر کرد کہ
بعد نماز یک شخص بطرف پنڈی گھیب بسرعت تمام دوان رفتہ است
خیر محمد بزدار و دیگر مردمان عقب او دویدند حضرت صاحب حکم داوند کہ وزد را
گرفتار کردہ بیارید و چیزے سرزنش مکنید۔ من خود او را سزا میدہم حضرت خواجہ
را ہمراہ چند ملک فتح محمد خان ذیلدار عرض نمود کہ غریب پرور وقت سردی است
در بنگلہ شریف برویم ما از وزد نعلین را گرفتہ بگذاریم و او را قصد این بود کہ پس
پشت حضرت خواجہ او را خوب مے زنیم۔ کہ آئندہ این چنین فعل را مرتکب
نہ شود لیکن تسلیم نہ کردند تا وقت آوردن در مسجد نشستند چون گرفتار شدہ ہ

آوردند نزد خود نشانده تبسم کنان فرمودند که اے برادر ترا حاجت شدید تر بود۔ که این سرغنت نعلین دزدیده بسردی زیر بغل نہادی چون از دور درویشان را دیدی چرا در مغاک نینداختی۔ ہنوز یقینی دزد نشدی ترا سزا میدہم که قبل ازین کسی نداده باشد دزد بیچاره گفت مرضی حضور فرمودند نذر برادر خود حافظ بدرالدین این را ایک روپیه برائے کفش بده۔ برو از سندھی گھیپ خرید کن فرمودند۔ ؎ بدی را بدی سہل باشد جزا۔ اگر مردی احسن الی من اساء

ذکر بالخیر حضرت خواجه مولوی فتح دین صاحب ساکن بگه کلان حکایت میکنند که مسمی احمد نمبردار سکنه بگه کلان مسمیان فیض الله و گل محمد قوالان حضرت خواجه را در کار بیگار سرکاری و امور خانگی تنگ میکرد۔ وایشان پیوسته شکایت نمبردار مذکور پیش حضرت خواجه مے نمودند حضرت خواجه نمبردار را بطریقه نرمی و خوش اسلوبی بسیار فہمانیدند که این قوالان ما اند۔ ایشان را در کار بیگار معاف فرمائید۔ لاکن بحکم سعدی ؎ شمشیر نیک ز آہن بد چون کند کسے۔ ناکس بتربیت نشود اے حکیم کس باسیاه دل چه سود گفتن وعظ۔ نه رود میخ آہنی در سنگ۔ فرموده حضرت خواجه را بچاپلوسی میگذارد۔ آخر الامر عاجزان تنگ شده عرض نمودند که ما را اجازت دہید که از موضع بگه بیرون رویم۔ حضرت خواجه غریب نواز بر اسپ سوار شده بطرف بگه رسیده نمبردار را طلبیده وعظ و نصیحت گفتند و او بدبخت بجواب تلخ گفت۔ که این رعیت ما اند ما ہرگز ایشان را معاف نے کنیم و کار بیگار میگیریم۔ حضرت خواجه بتحمل و وقار واپس شدند۔ که مولوی فتح دین بدستور قدیم نان پخته کرده پیش نہاد۔ حضرت خواجه را چون نظر بر آن افتاد فرمودند که مولوی فتح دین برادر من این یوم مثل ایام ماضیه نیست۔ امروز معاف کنید ہموں وقت حضرت خواجه میره نشر

رسیدند که در میان احمد نمبردار و دیگر شریک او که ورا راهی جائے رشته که تنازع افتاد
نوبت باین جا رسید که احمد نمبردار و پسرش مقتول شدند و قاتلش گریخته بخانه رسید
قاتل را گرفتار کرده سزائے قصاص دادند۔ نعوذ باللہ من قهر الحلیم۔ الحمد للہ علی ذلک
ذکر بالخیر حضرت خواجه مولوی محمد نواز ذکر مے کنند که روزے قبل از حضرت
خواجه در مسجد برائے نماز باجماعت داخل شده کفش خود در مسجد نهاده منتظر حضرت
خواجه السلام وقتیکه حضرت غریب نواز در مسجد آمدند نظر بنعلین افتاد۔ دیدند که
خلاف ادب مسجد نهاده بودند سرفراز خان خادم را حکم دادند که کسے طفل را نعلین
در مسجد خلاف ادب اند۔ بیرون بیندازد۔ سرفراز خان گرفته عرض نمود که این نعلین
مولوی صاحب را است۔ هر دو نعلین را بدست مبارک خویش گرفته بترتیب ادب
پیش نهاده فرمودند نعلین مولوی را بے ادبی کرده ام۔ بنده عاصی بدین شفقت
و عنایت نهایت شرمسار شده استغفر اللہ خواندم۔ از طرف امرت سر چند اشخاص
نقش قدم مبارک آن حضرت سرور کائنات مفخر موجودات باطراف عالم گردیده
وارد وره شریف یک سند نامه مزین باسناد و قدم مبارک برائے زیارت
پیش حضرت خواجه نهادند مضمون سند این بود که این چند قدم مبارک از ملک
عرب تیمور بادشاه در ملک هندوستان آورده بود چون در سلطنت اهل اسلام
زوال آمد۔ این قدمهائے شریف از دست سکهان محبان نبی در صله خدمات گرفتند
ے جان حزین گشته فدا۔ بر که دهم بر قدم مصطفےٰ۔ حاضرین مجلس در
اصلیت قدم مبارک نزاع کردند۔ حضرت خواجه فرمودند که حق تعظیم و تکریم این است
که چون بشنود که این قدم شریف سید الانبیاء علیه التحیة الصلوات والتسلیمات
است بدل و جان فدا شود۔ مثل صحابه کرام که بفدیناه امی و ابی گفتند همچنین سادات

را لتعظیم و تکریم بر ما است گرچہ افعال شان چگونہ باشند۔ ذکر بالخیر حضرت خواجہ۔
مولوی محمد سعید صاحب قریشی ساکنہ شہر سبیلکی علاقہ کوہستان مرید حضرت خواجہ
حکایت کرد کہ قلیل العرصہ گذشتہ است کہ بہ عزم زیارت تونسہ مقدسہ از خانہ روانہ
شدم و بعد مشرف شدن از زیارت مراجعت براہ ملک داماں و ڈیرہ اسمعیل خان و
بنوں نمودم۔ چون بملک خود رسیدم بامید یکدوست بوقت قریب غروب از یک
شہرے بدیگر شہر روانہ شدم راہ بیابانی بود۔ از من گم شدہ مغاکہائے عمیق و
کریوہ ہائے بلند درپیش آمدند۔ ہر چند حیلہ سازی نمودم کہ در آبادی برسم مایوس
ماندم اختیار از دست برفت تشنگی و گرسنگی بر ما غالب آمد بوقت بر کریوہ بلند
اذان گفتم۔ تا کہ مردمان آواز اذان من شنیدہ بیایند۔ دیدم کہ یک شخص قندیل
یعنی لالٹین گرفتہ میگوید کہ راہ بطرف شمال است زود بیا و پیش برو۔ بر روشنی
لالٹین دیدم کہ بقد و قامت شکل شباہت مشابہ حضرت خواجہ ہر چند دویدم۔
نرسیدم۔ چون شہر نزدیک آمد حضرت خواجہ از نظرم غائب گردیدند آواز طبل
شنیدہ ام۔ موافق عادت قوم افغانان کہ ایشان اذان من شنیدہ طبل زدند۔
کہ مسافر گم گشتہ راہ یابد شہر رسیدہ شب گذرانیدم و از امداد حضرت خواجہ خوش
حال و شکر گذار شدم الحمد للہ علی ذالک **ذکر بالخیر حضرت خواجہ** مؤلف
ملفوظات ذکر میکند من بہ ہمراہے قاضی صاحب بلہوالی والا محمد
ڈہیال از میرہ شریف بارادہ شہر راولپنڈی از حضرت خواجہ ترخیص یافتہ
روانہ شدیم بوقت چاشت ڈہوک عنایت اللہ رسیدیم۔ از اینجا نان خوردہ
روانہ گردیدیم۔ برلب سڑک یک درخت کنار سایہ دار دیدہ بسبب گرمی موسم در
زیر درخت آرام گرفتیم زراعت پیشگان قرب و جوار لباس درویشانہ دیدہ نزد ما

آمدند پرسان حال شدند بقرائن ایشان را معلوم شد که این درویشان از مهره
شریف آمدند۔ گفتند که اینجا درخت ملکیت حضرت خواجه را است روزے بسفر
گڑھی شریف زیر این درخت برائے استراحت طبع باکرده درویشان اقامت
کرده بودند و سایه درخت نهایت پسند آمده تاکیداً فرمودند۔ که اے مالکان این
درخت نهایت سایه دار برلب سڑک است وجود او منفعت بسیار دارد این را نکنید
و حفاظت خوب نمائید۔ فرموده رفتند۔ پس ازان چند بار مالکان اراده کندیدن
کردند که به مصیبت گرفتار آمدند۔ بعد ازان اگر کسے شخص شاخهائے او بریده برائے
را انداختے ایشان هلاک شدندے این کرامت حضرت خواجه را دیده شخص منکر از
حال درویشان شیعه مذهب از عداوت سوخته بزیر درخت بول و براز محض به قصد
بیحرمتی درخت کرد۔ همون ساعت مبتلا بمرض شکم گردید از زیر درخت برداشته بمقام
خود بردند۔ بعد تائب شدن و عجز انکساری نمودن ازین حادثه جانکاه نجات یافت
و یکه دیگر واقعه عجب تر ازین ظاهر شد که روزے یک رسالدار سنگه از فوج خود رخصت
یافته بمع عیال و اطفال و اسباب به سواری سه شتران بزیر درخت آرام کرد ساربانان
چون درخت را سرسبز و شاخها با برگ دیدند۔ عنان اختیار از دست رفت و شتران
را گذاشتند برائے خوردن برگها هر چند گفتیم که این درخت یکے اولیا کامل را است
هر کس که بخوراند نقصان یابد لیکن سنگه تسلیم نه نمود آن سنگه سپاهی بود ما بندگان عاجز
زمیندار بودیم بجز صبر و خاموشی چاره ندیدیم۔ خورانیده رفتند پس از چند روز ساربانان
بزیر درخت آمده گریه و زاری کردند مردان آمده موجب گریه پرسان نمودند گفتند که هر سه
شتران ما بیمار شده مردند و رسالدار بمعه هر دو فرزندان خویش بمرگ رسیدند هنوز دانستیم
که این غضب برما از قهر درویش بود ثمره کردار خویش را یافتیم آئنده ارحم الراحمین

بطفیل بزرگ تقصیرات ما عاجزان معاف فرماید ذکر بالخیر حضرت خواجه روزے
درسایه درخت توت برچاه خویش که در موضع نکه نشسته بودند که مسمی غلام محمدؐ حاضر
بخدمت شده عرض مے نمود که امروز بهمراه ہے چند کسان اراده سفر زیارت پاک پتن
شریف است دعا فرمائید که بعد از مشرف شدن زیارت بسلامتی و امن و امان قدمبوسی
آن حضرت حاصل کنیم فرمودند که سفر حج بیت الله و زیارت بزرگان عظام آنوقت
مفید باشد که درمیان رفقاء خویش تنازع نکنند بلکه همه اوقات درمیانش مروت
کنان روند و هیچ شکوه و شکایت درحق اولیاء اکرام نورزند ورنه موجب خسران باشد
همدرین معنی حکایت فرمودند که دو شخص باراده گذشتن دروازه بهشتی در پاک پتن
شریف رفتند و کار خود بخیریت انجام نموده رجوع کردند - درراه از قضا باران شدید
باریدکه سطح زمین بسبب هموار بودن آب آب شد - مسافران را از هر انواع تکلیف
برداشتن بر داشت - هرچه بر زبان از طعن و تشنیع درحق بزرگان عظام آمد گفت
بجائے نفع نقصان حاصل کرده نهیدست درخانه رسید درویشے را باید که
بوقت اختیار کرده سفر به سمت زیارتهائے متبرکه و مقامهائے منوره استقامت
در زیده رود و پابند نماز و روزه و وظایف معینه باشد - تاکه اورا و نور را علی الدوام
درحضر و سفر ادا نموده سفر زیارتهائے بکند ضرور اثرے و تاثیرے ورنه سعی عبث
و سفر بیکار - ذکر بالخیر حضرت خواجه - همدرین معنی شبے در حالت خواب دیدم
که برعرس مبارک حضرت قبله عالم عالمیان رفتم و دیگر خلائق نیز بودند - که جمله لباس
ملبوس آلوده و صورت گرد آلوده اندرون روضه بدین حالت میروند - بیرون
بیرون مے آیند جا بجائے صفا و حرم ها ــــ عشیره تنفر ــــ تعبیر نمودم که
بیدار شدم تاویل خواب نمودم - که خلق خدا در علائق و حوادثات دنیا چنان مستغرق اند

ذکر بالخیر حضرت خواجه۔ شخصے متوطن کشمیر ظرفے پُر از عسل پیش حضرت خواجه در بنگله شریف بطور نظر نهاد۔ حضرت خواجه از روئے شفقت فرمودند۔ که برائے سختی و مشقت نبائید کرد۔ اگر بلا محنت دستیاب شود باکے نیست حامل عسل عرض نمود که این محنت عین سعادت است۔ وقتیکه اراده قدمبوسی کردم۔ بخیالم گذشت که اگر شهد دستیاب شود نذر برم۔ بستجا نه نمود۔ برائے تلاش عسل بطرف کوههائے رفتم۔ چون نظر بطرف کریوه بلند افتاد در میانش خانه شهد دیدم لیکن حصول آن محال دانستم۔ که هیچ تدبیر و رائے راست نمے آمد۔ آخر الامر امداد از پیران عظام این حیله نمودم که یک رسن کلان یک سر او بدا ختت که بسر کریوه بود دیگر طرف بکمر بسته خود را آویزان کردم ؎

دست از طلب ندارم که تا کام من برآید ٭ یا تن رسد بجانان یا جان ز تن برآید۔

در راه رسن گسست ترسیدم که ریزه ریزه خواهم گشت امداد از پیران عظام جستم چه بینم که حضرت خواجه بسرعت تمام آمده از هوا بهر دو دست کمر من گرفته بآرام بر زمین نشاندند این کرامت حضرت خواجه دیده دلیر بر حصول شهد شدم۔ بالآخر بامراد و شادمان گشته عسل را بخانه بُرده اینجا رسانیدم۔ ؎ پیر ما بس که بود دستگیر۔ روز مصیبت بر ماند اسیر۔

ذکر بالخیر حضرت خواجه۔ وقتیکه حضرت خواجه بمقام تکیه کلان بکاویدن چاه مشغول بودند و هر کس از طلباء و علماء گرد اگرد برائے خدمتگاری حاضر بودند شخصے از موضع اکوان آمده قدمبوس شد۔ حضرت خواجه احوال از آشنایان خویش و مولوی محمد سلطان را پرسیدند جواباً عرض نمودم که مولوی صاحب در مقدمه نکاح گرفتار اند و حاسدان مولوی صاحب را مجرم ثابت کرده اند۔ برائے آن دعائے خیر فرمائید مولوی شیخ احمد صاحب نیز سفارش کردند۔ حضرت خواجه در غضب آمده فرمودند که مولوی صاحب همیشه

در مقدمہ ہائے دروغ گرفتار و مبتلا مے باشد۔ من برائے او دعا نمے کنم قاصد مایوس
و محروم واپس شدہ بخدمت مولوی مذکور ہمہ عرض بیان کرد۔ مولوی صاحب نیز
برآشفتہ گفت کہ من مرید حضرت صاحب سیال شریف ہستم صرف حُسن اعتقاد
با حضرت خواجہ بُود۔ آئندہ میرہ شریف را نام نمے گیرم اتفاقاً حضرت سید لعل شاہ
بعد دو یوم ازیں واقعہ اجازت ترخیص نمود۔ فرمودند روز شنبہ کہ در شہر اگر دال ربیع پیش از
فرود آمدن اسپ مولوی محمد سلطان را اینجانب زود تر روانہ کن۔ چوں سید لعل شاہ
خلیفہ حضرت خواجہ رسید بموجب حکم تعمیل نمود۔ مولوی صاحب بدل شاداں گفتہ
روانہ بسمت میرہ شریف شد۔ بروز دویم رسیدہ قدم بوسی حاصل نمود۔ حضرت خواجہ
فرمودند کہ شنیدیم کہ برشما حاسداں مقدمہ افترا کردہ اند شمارا ہیچ اندیشہ نیست نقصان
نخواہد رسید۔ دشمناں را خداوند کریم شرمسار خواہد کرد۔ بعد دہ سہ روز مولوی صاحب
پیش حاکم مجازی حاضر شدند۔ حاکم مجازی بسیار در تفکر قلم در دہن گرفتہ بود آخر الامر
حکم داد کہ جرم بر تو ثابت است لیکن بایں نوبت ترا از قید جرم بری میکنیم۔ کہ صاحب
عزت و عالم ہستی۔ آئندہ ازیں کردار ہائے توبہ کن الحمد للہ علی ذالک ۔

ذکر بالخیر حضرت خواجہ مولوی شیخ احمد صاحب ساکن تکہ کلاں۔ ذکر میکنند کہ یک روز
حضرت خواجہ بموسم گرما بر چاہ تکہ کلاں با گروہ درویشان تشریف قدوم سعادت لزوم
عطا فرمودند بوقت قیلولہ بباعث شدت گرمی چارپائی با رسن بستہ درمیان چاہ
آویزاں کردہ استراحت نمودند بوقت ظہر بیروں از چاہ آمدہ بعد فراغت نماز با جماعت
متوجہ بخلائق شدند مولوی صاحب فرمایند من عرض نمودم۔ حضرت خواجہ درمیان
چاہ آرام کردند۔ دیگر خلائق بشدت تابستان جاں بلب آمدہ اند طعام نیافتند دریں
ہوا بالکل مسدود و مضبوط بستہ شدہ اند جملہ خلائق در عرق غرق اند ہوا یک برگ را

بجنبانند دعا فرمائید کہ ہوا وزد تبسم کناں فرمودند کہ اگر کسے چہل گنجہ را بہ شمرد ہوائے وزد
بعد ساعتے مولوی صاحب عرض کرد کہ نام شمردہ اند ہوا از کسے جانب نیامد فرمودند
مولوی صاحب در شمردن خطا شدہ باشید بآواز بلند نام سرکلان یعنی گنجہ را بگیرید۔
دیدیکہ حاضرین مجلس تا چہار را باستکمال رسانیدند بادے از جانب شرق آہستہ
آہستہ وزید۔ حتی کہ بنہائیت شدید شد۔ و غبار برخاست آسمان ابر آلود شدہ باران
رحمت نازل شد۔ گرمی با خنکی مبدل گشت و ہر کسے را آرام و جمعیت خاطر دست
داد۔ با خوشی و خورمی حضرت خواجہ با گروہ درویشان مراجعت بمیرا شریف کردند
ذکر با لخیر حضرت خواجہ۔ سید فقیر محمد کشمیری در ایام عرس بحضور مؤلف
ملفوظات و دیگر پیر برادران حکائیت کرد کہ بوقت طالب علمی بمقام لاہم تحصیل
پنڈی گھیب بخواندن علم بخدمت مولانا مولوی سراج الدین صاحب مشغول
بودم۔ کہ یکے عند از بلباس حاجیاں دران مسجد آمدہ فوائد حج چندان بیان کرد۔
کہ مارا مفتون ساخت و گفت کہ درویشان را زاد راہ و سفر فی سبیل اللہ چنداں
میدہند۔ کہ خرچہ آمد و رفت کافی وافی مے باشد اگر تو میروی ہمراہ خود مے برم من
باین شفقت و نظر رحمت او خوش شدم۔ و گفتم کہ چند روپیہ نزد ما است و چند از
شخصے دیگر گرفتہ با شما بروز خمیس در شہر ڈھلیان خواہم رفت حاجی صاحب با من
عہد بستہ روانہ شد و ہوس و سودائے سفر حج بر دل ایں عاجز چنیں مستولی شد۔ کہ
خواندن و خوردن فراموش گردید۔ یک شب قبل از خمیس در خواب مے بینم کہ شخصے
نیک صورت بلباس درویشانہ مرا میگوید کہ چرا تنخواہی من سودائے خود را اظہار
کردہ گفتم کہ من ارادہ حج بیت اللہ دارم۔ او گفت کہ حج بر تو فرض نیست و علوم
خواندن فرض۔ فرض را گذاشتہ جان در تنگی مے دہی۔ کہ ارادہ حج داری غرضیکہ

چنداں در خواب پند و نصائح داد۔ که آں سودا از دل برفت نام جائے پرسیدم
گفت میره است پس بیدار شدم پیش و پس دیدم آں مصنوعی حاجی بنظرم نیامد
پس اراده واپسی کردم و بدل گفتم که اگر کسے واقف راه میره شریف تا همراه من شود
قدم بوسی حاصل نمایم۔ بعد مدت قلیل دو مسافر در مسجد مهمان شدند پرسیدم که کجا روید
گفتند به قدم بوسی حضرت خواجه بمقام میره شریف این دم صحبت را غنیمت دانسته
علی الصبح همراه اوشان شده حاضر خدمت شدم۔ من آں قصه حاجی و واقعه
خواب را بعینه در محفل بیان کردم۔ ع

خوشتر آں باشد که سرّ دلبران ٭ گفته آید در حدیث دیگران۔

غلام را مشرف بیعت کرده تاکید در حصول علم نموده روانه کردند۔ الحمد لله علی ذالک

ذکر ما الخیر حضرت خواجه۔ محمد خان نمبردار سکنه کهدیاں علاقه تله گنگ مرید حضرت
خواجه ذکر می کند که پسرم بعارضه خنازیر مبتلا بود هر چند علاج معالجه نمودم بیماری او یوماً
فیوماً ترقی میکرد پسرم چناں لاغر شد که تاب حرکت از یک پهلو به دیگر پهلو نه داشت پسرم
هر وقت در گریه و زاری میگفت اگر حضرت خواجه میره شریف قدوم میمنت لزوم فرمایند
و بر سر این عاجز دم کنند از برکت فیض اثر او صحت یابم ورنه مرگ بر سرم تاختن آورده
اگر بوقت مردن از دیدار فیض آثار بهره ور شوم سعادت عظمی است۔ چند بار آمده
عرض کردم قبول نیفتاد۔ آخر بعد جد و جهد بواسطه منظور کنانیده بخانه بردم همرکابے
حضرت خواجه جمله درویشان حضرت خواجه را گوشت خصوصاً گوشت چوزه مرغوب الطبع
بود۔ بدیں سبب یک چوزه بریان نموده پیش از تناول طعام باظهار رغبت خویش بردم
چوں بوقت تناول چنداں رغبت نه نمودند دانستم که موافق طبع پخته نه شده است دیگر بار
باز پخته کناں حاضر کردم همچناں شد۔ باز اراده کردم تبسم کناں فرمود که بس مردان گویند

که فقیر مرغ خور آمده بود یک شبانروز مانده مراجعت نمودند پسرم از دیدار فرحت
آثار دیگبار تف کردن چنان صحت یافت که گاهے بیمار نه شده است۔ الحمد لله
علیٰ ذالک ذکر بالخیر حضرت خواجه شخصے را از علاقه هوتی مردان پسر گم شد بسیار
کاوش نیافت بالآخر طالب مردانِ خدا شد که نزد او نشان رفته از برائے گم
شده پسر دعا کنانم شخصے خبر کرد که این چنین مرد خدا بے مرادان را مراد در علاقه
پنڈی گھیب بمقام میره شریف میماند بیچاره شبانروز منازل قطع کرده راه در کوه
سفید که واقع قریب ککڈه بسال است بوقت غروب گم کرد هر چند دست و پا زد
نشان راه نیافت۔ غریب الوطن دست بدست نهاده نشست۔ چون اندک
وقت گذشت ناگهان شخصے آمده سلام داد۔ و حال او به لطفے و نرمی پرسید
محزون مغموم تمام ماجرا و سرگذشت با آں نمود۔ آں دوست خدا مسافر را تسکین داده
گفت که شهر نزدیک است تو بباعث تاریکی شب معلوم نه کردی۔ دستش گرفت و در مسجد شهر
برده خاطر داری کرد۔ علی الصبح از انجا روانه شده بعد ایامے معدود به میره شریف رسید
چون با حضرت خواجه ملاقی شد دریافت که این مرد آن شخص است که در شب تاریک در کوه سفید
دستم گرفته بمسجد شهر رسانیده بود و خدمت خاطر کرده بود۔ همین خیال بود که حضرت خواجه
طلبیده تمام ماجرا را بعد استماع رو بطرف تونسه مقدسه کرده دعا فرمودند و غریب الوطن را
تسلی دادند که قبل از رسیدن شما بخانه پسر تو خواهد رسید علی الفور رخصت نمودند چون بخانه
نیاکه پسر خود را موجود یافت و شکر خدا بجا آورد۔ کرامت بندگان خدا را دیده مسرور الحال
گردیده بحال شد۔ بعد چند روز به همراه پسر گم شده حاضر الخدمت گشته عقد بیعت
بسته روانه بطرف خانه شدند۔ اولیا را داد قدرت کردگار ز خویشتن را جسم سازند صد هزار
بر بسی ما هر زمان به بر سر برند ز هم مقام خویش را رونق دهند۔

ذکر بالخیر حضرت خواجه سالے از سفر تونسه مقدسه مراجعت نموده بر کشتی سوار بودند۔
زنے صورت ولباس درویشانه خواجه را دیده التماس برائے تعویذ فرزند نمود در خانه
فرزند نه داشت حضرت خواجه عذر معذرت قلم و دوات نموده بدعا مشغول شدند و زن
گفت که این دعا بتوجه قلبی نیست ورنه اثر ضرور خواهد کرد در میان این بودند که میان حاجی
خدمتگار از حضرت خواجه سه چار ریسمان بر آورده داد که این را بخور خداوند کریم ترا فرزند
عمر دراز بخشند۔ زن آن ریسمان را بحسن عقیده بخورد سال دیگر که حضرت در تونسه مقدسه
رفته بودند۔ زن با فرزند حاضر خدمت شده نذرانه ادا کرد ده عرض نمود که پسرم بتاثیر
ریسمان سیاه سیاه رنگ پیدا شده است ورنه مادر و پدر هر دو سیاه رنگ نیستند
دعا فرمائید که سفید رنگ شود۔ ذکر بالخیر حضرت خواجه سید فقیر محمد شاه متوطن
کشمیر قصه میکنند که بهنگام طالب علمی همراه استاد خویش بطرف راولپنڈی روانه شدیم
یک شب به شهرے رسیدیم که قریب او یک زیارت حضرت موسیٰ رحمه الله تعالےٰ عنه
را بود در احاطهٔ زیارت درخت هائے قبور بسیار بودند در میان آن درخت هائے
چوب دستی این چنین بودند که حد صفائی و مرغوبی طبع نظیر نه داشتند در خیالم گذشت
که همیشه در دلشان صُفّه نشینان حضرت خواجه میر دمی علیه الرحمته ازین قسم چوب
میطلبند بهتر ازین از کجا یابم با مردمان مشوره کردم او شان گفتند که صاحب مزار
نهائیت جابر قهار است تو چوب دستی را اراده میکنی وایں فقیر برگ درختان برائے
جو میشی اگر کسے جانور بخورد بمیرد و اگر کسے شخصے ازین جا برد بشب او را هلاک میسازد
از گفته ایشان گرچه ترسیدم لیکن خیال سخته بستم که چوب دستی را نه گذارم به شب
خفیه از مردمان بریده در مسجد پنهان کرده خوابیدم که ناگهان صاحب مزار گلو را گرفته
هر چند دست و پا زدم مخلصی نیافتم در حالت اضطرابی چه بینم که حضرت خواجه مرشدنا

حاضر شدہ دست فقیر را گرفتہ فرمودند کہ بخیل برائے چوب دستی یک طالب علم را
ہلاک میکنی شرم نداری بیرون شو از مسجد حضرت موسیٰ از مسجد بیرون رفت و مرا
فرمودند چرا چوب بریدی کہ خود را در یں مصیبت مہلک انداختی و مارا ناحق تکلیف
دادی بدیں بودم کہ دست و پا حضرت خواجہ را بوسیدم و از نظرم غائب شدند
شب آرام خسپیدہ علی الصبح چوب ہا را گرفتہ روانہ شدم۔ کہ استاذ و دیگر مردمان چوب
ہا را دیدہ پرسیان کردند کہ ترا فقیر ہیچ نہ گفتہ است من جملہ سرگذشت بیان کردم۔
مردمان حیران ماندند و استاذ صاحب فرمودند وَابْتَغُوا اِلَیْهِ الْوَسِیْلَةَ استاذ
صاحب جدا از رسیدن در شہر راولپنڈی اجازت پرسیدہ بہ میرا شریف رسیدم
و چوب ہائے بادرویشان تقسیم کردہ یک چوب دستی نذر کردہ تمام قصہ را عرض
نمودم۔ فرمودند کہ بعضے بزرگان چنان کنند۔ ذکر با لخیر حضرت خواجہ بار ہا
فرمودند کہ حضرت خواجہ مولانا فخر الدین پیر و مرشد حضرت خواجہ مہاروی رضی اللہ
تعالےٰ عنہا فرمودے کہ پیر و مرشد را چندان قوت و ہمت باشد کہ اگر مثلاً یک
صد مرید یک وقت مبتلا سکرات موت باشند گرچہ فاصلہ میان ہر یک
دو صد کروہ بود شیخ کامل بسر ہر یک رسیدہ سلامتی ایمان ایں ہا را نگہدارد۔ کہ
مراد از بیعت کردن است چوں ایں خبر مشتہر شد دشنید یک بادشاہ اسلام دہلی
رسیدہ بادشاہ متعجب شدہ از وزیر تدبیر امتحانات پرسید وزیر عرض داشت کہ چند
مردمان کہ خانہ ہر یک جدا از دیگر باشد۔ ضیافت در یک وقت تقرر کردہ بطلبند
اگر بخانہ ہر یک رفتہ دعوت مسنونہ را اجابت نمودہ تناول کند در دعویٰ خود راست
گو ئی است ورنہ کذاب و مفتری الغرض جملہ مردمان رفتہ ساختہ بعد ساختن استدعا
دعوت قبول نمودہ خورسند شدند علی الصبح حضرت مولانا فخر الدین قدس اللہ سرہ

حجره نشسته خادم را حکم دادند که هر کس بدعوت طلبید مرا از بیرون در آواز دهد وقتیکه
بیرون شوم فی الحال در را بندید حسب الحکم خادم تعمیل نمود حضرت مولانا نیز
هر یک تناول نمودند و در حجره هم مقیم بودند روز دیگر حلیه بیشبینه را تصدیق نمودند
هر یک گفتند که از خانهٔ ما طعام خوردند - بعد تصدیق این کیفیت نادم شده فرمود
که هیچ شک و شبه نیست که مردان خدا همه اوقات همه مریدان خویش می باشند
و مشکلکشائی مے نمایند از فضل رب العلمین قوت و توفیق دارند - الحمد لله علی ذالک
ذکر با خیر حضرت خواجه - بابے **فتح خان** قوم بهلا از بخرٹ نند شخصے مذہب
شیعه که دعوی سید میکند در موضع تونٹ آورده مشهور کرد که این مرد کامل
است اکثر مردمان جاهل نام پاک سید شنیده مطیع و فرمانبردار شدند آهسته
آهسته اکثر اهل ده را رافضی و شیعه نمود - بعضے مردمان اهل ده بخدمت
حضرت خواجه عرض نمودند که اهل تونٹ مذہب شیعه اختیار کرده بے دین
شدند وقت امداد است حضرت خواجه بر اسپ سوار شده همراه فراز خان
خادم خاص را همراه برده بموضع تونٹ رسیدند - هر دو فرقه هائے را حاضر کرده
از شیعه هائے پرسیدند که اولاً در ملک هندوستان سید حضرت خواجه معین الدین
چشتی و سید جلال شاه اوچ و سید عیسی شاه بلوٹ آمده هندوستان
را معمور بدین دنیا کردند و از کتاب هائے ایشان مذهب شیعه بنمائید بعد از آن
تسلیم کنیم ورنه خلق خدا گمراه مکنید همه سر هائے خود را بزانو بردند - مگر یکے از ایشان از
غرور نفس بآواز بلند گفت ما کتاب هائے معین الدین چشتی و سید شاه عیسی از کجا
آریم ما را همین سید راهبر اند دیگر مذهب اهل سنت و غیره را نمیخواهیم حضرت
[illegible]

ببطرف میر اشریف روانہ شدند اتفاقاً ہمہ یوم آں بدکردار بعارضہ قولنج مبتلا شدہ بمرگ
رسیدہ در دِہ ناگہاں ابر سفید بر خاست وژالہ بارہ می چندان کرد و نشان زراعت
گندم وجو و نخود نماند بعد چند ایام در شہر نوت بیماری برخاست وطوفان مرگ انگیخت
مردمان دِہ ترسیدہ نزد حضرت خواجہ تضرع وزاری نمودہ واز مذہب شیعہ تائب
شدہ حضرت خواجہ را در شہر نوت بُردند اہل بلدہ جمع شدہ اقرار بپابندی نماز وروزہ
بر طریق اہل سنت والجماعت کردند حضرت خواجہ خوشنود گشتہ مہرۃ الشان مناجات
با نیاز کردند حق تعالےٰ از برکت رضامندی ودعا حضرت خواجہ تمام بلیّات را برداشتہ
شہر را آباد گردانید نظم ۔ ایں جہاں دانی تو مردانِ خدا ؎ اولیا ہستند مثلِ انبیا ؎

ہر چہ قدرت داد ایشان را خدا ؎ ہر زمانہ مے نمایند اولیاء
مے کنند مخلوق را زیر و زبر ؎ گر براندازند از قہر نظر ؎

نعوذ باللہ من شرور انفسنا ذکر بالخیر حضرت خواجہ امیر عبد اللہ چشتی
سکنہ چیچر شریف نقل مے کنند کہ شبے مولوی محمد صاحب سکنہ نوشہرہ ملک سون در خانہ
خود خواب دید کہ حضرت خواجہ در شہر با بزمرہ درویشان و شتران واسپان آمدہ بیرون
شہر استراحت نمودہ اند کسے مرا گفت چرا سُست درخانہ نشستۂ فی الحال روانہ
شدہ قدم بوسی حاصل نمودم حضرت خواجہ دست ما گرفتہ روان روان بزیر درخت نشستند
و گرداگرد آنحضرت جملہ معتقدان باادب نشستند حضرت خواجہ فرمودند کہ مولوی صاحب
فرزند شما مظہر قیوم کجا است کہ بیعت کنم بدیں عنایت خوشحال شدہ حاضر آوردہ بشرف
بیعت ممتاز گردانیدم چوں بیدار شدم بسا مدت حیران و سرگردان کہ ایں خواب چگونہ
درست آید باحی انتظار بودم کہ شخصے بود از مدت مدید ہمراہ کہ حضرت خواجہ از شاہ پور
مراجعت نمودہ بلشکر خویش نزدیک شہر رسیدہ اند من ہمہ دیگر دوستان ہمراہ

شکر کناں بیروں از شہر رفتہ استقبال نمودہ قدمبوسی حاصل کردیم و حضرت خواجہ دست ما را گرفتہ کشاں کشاں بزیر آں درخت آمدہ باں ہیئت و وضع کہ در خواب دیدہ ام نشستند و فرزندم را طلبیدہ مشرف بیعت کردند پس گفتم ہذا تأویل رُءیای وَقَدْ جَعَلَہَا رَبِّی حَقًّا ۔ ذکر بالخیر حضرت خواجہ مولوی محمد حسین سکنہ تلہ گنگ حکایت میکند کہ شبے در خواب دیدم کہ حضرت خواجہ بکنارہ دریا شاداں و خراماں مے آیند چوں مرا دیدند تبسم کناں دست ما را گرفتہ ہمراہ بردند حافظ بدرالدین خادم عرض نمود کہ نان پختہ تیار است ۔ حضرت خواجہ نشستہ ما ہر دو را شریک در تناول طعام نمودند چوں بدریا نظر کردند ہمہ ماہیاں بر بالا آب آمدند حضرت خواجہ فرمودند کہ محمد حسین ترا سردار ماہیاں کردیم ۔ بدل گفتم کہ چگونہ بادشاہے ماہیاں کنم پس از مدت مدید سلسلہ رجسٹر نکاح خوان پدید شد دیگر مولویان برائے افسری رجسٹر ہائے نکاح خوان ہمراہ در خواست ما نیز کردند لیکن بدل گفتم از ہمہ مولویان ہر وجہ کمتر ام باین مرتبہ چگونہ رسم چونکہ منظوری حکام بالا بنام من کردند تاویل خواب کردہ تصدیق نمودم ۔ ذکر بالخیر حضرت خواجہ روزے یک شخص باشندہ لاہوالہ زن خود قتل کردہ گرفتار شد در کچہری حاکم الوقت شہر راولپنڈی بیان کرد کہ قتل از من بحالت دیوانگی شدہ است ورنہ زن من عفیفہ و پاک دامن و خوش خلق بود ۔ باو ہیچ عداوتے و دشمنی نبود ۔ بصداقت بیان گواہ جناب حضرت خواجہ ہیروی را حضرت سید پیر مہر علی شاہ گولڑوی و سردارم محمد نواز خان مرحوم رئیس علاقہ گھیب نویسانید کہ من بخدمت ہر دو صاحبان برائے تعویذ رفع دیوانگی بسا اوقات میرفتم و در خدمت سردار صاحب شکایت دیوانگی من چند بار رسیدہ حاکم الوقت بنام ہر سہ صاحبان سمن جاری کرد بعد اطلاعیابی گرچہ حضرت خواجہ این

امر خوارق عادت خویش بعید بلکه ابعد دانسته انکار نمودند تا آنکه چهار صد مولی از همراهان را دلبند طبق تاریخ
معینه بوقت شام رسیدند مردمان و خادمان شهر این ساعت را غنیمت دانسته
بردند بوقت عشاء قاضی گوهر علی بانی جامع مسجد بهیرا و دیگر معتبران حاضر خدمت
شده التماس نمود که شهر راولپنڈی از جامع مسجد خالی است ما یان اراده داریم که اگر
بنیاد و اساس از دست مبارک خویش نهاده دهید ما یان را حوصله و همت افزون
گردد علی الصبح بعد از نماز فجر مبلغ دو روپیه ها اخذ گرفته بآن زمینیکه اراده مردمان بنائے
جامع مسجد بود تشریف بردند بحسن اتفاق حضرت سید مهر علی شاه صاحب نیز در شهر بودند
باوجودیکه چندیں است عاد انتظار بنی حضرت خواجه تشریف نیاوردند باعث که عوام
گوش گذار نے شود قابل اعتبار نیست والله اعلم بحقیقة الحال حضرت خواجه
سنگ بنیادی اولاً از دست خود نهاده دیگر سنگ مولوی نور حسین شیخ جنگی
که همراه آنحضرت بود مقتبانه گردانید بتقسیم [illegible] کچهری حاکم الوقت بیرون در
میدان وسیع چادرهائے کلان سیاه رنگ که آنرا نیله گویند گسترانیده نشستند
و خادمان خاص و عوام نیز بعد چند ساعت جناب پیر مهر علی شاه صاحب به تجمل
خاص رسیدند یعنی فرش کلان او را برائے او گسترانیده بر بالائے آن جائے نماز
و یک تکیه کلان نهادند بعد ازاں از سواری [illegible] فرود آمده بسمت حضرت خواجه
توجه نمودند حضرت خواجه از برائے استقبال پیش روان شده مصافحه بطریق مسنونه
نموده قدرے هم نشستند بجانب مصلیٰ خویش روانه شدند حضرت خواجه همراه
حضرت پیر صاحب رفته قریب مصلیٰ با ادب جالس شدند جناب پیر صاحب بسا
اوقات [illegible] که امروز [illegible] شما [illegible] کچهری [illegible] آمده است
چه [illegible] حضرت خواجه [illegible] الحق [illegible]

کروے انگریزان دیدہ باشم امروز ہم التجا بخدمت پیران عظام منکم اللہ تعالی محفوظ دارد
وقاتل کہ او چنا زین جبلہ کردہ اللہ تعالی بطفیل پیران عظام او را خلاص کنند این
امر پیش حضرت با چندان مشکل نیست پیر سید مہر علی شاہ صاحب تبسم کردہ فرمودند کہ امروز
شہادت ضروری است و از دیدن انگریزان آں جناب را مخلصی نیست بدیں گفتگو
بودند کہ اذان نماز ظہر شنیدند حضرت خواجہ بعادۃ مستمرہ کہ برائے ہر نماز وضو تازہ
ساختندے۔ بوضو مشغول شدند و دیگر غلامان حضرت خواجہ نیز بوضو مشغول بودند
و حضرت سید پیر مہر علی شاہ صاحب بوضو سابقہ سنت شروع کردند بعد فراغت
سنت اقامت نماز فرض شروع شد حضرت خواجہ قبل از ادائے سنت موکدہ
بجماعت شریک شدند و از دیگر غلامان کسے یک رکعت کسے دو کسے کل جماعت
قضا شد حضرت خواجہ بعد فراغت نماز فرض و سنت بجائے خویش آمدہ ادائے
نمودند بدیں اثنا از اندرون کچہری حاکمان کسے اہل کار آمدہ حضرت خواجہ را مبارکباد
داد کہ شہادت جملہ صاحبان موقوف شد و اغلب امید کہ قاتل رہائی یابد بمجرد
شنیدن این خبر بسواری بگھی کہ خادمان سوار شدہ از عدالت بدر رفتند و از
فوت شدہ جماعت خادمان و سنت موکدہ خویش قبل از فرض گرچہ الفاظ بر زبان
ہیچ جاری نہ شدہ بود لیکن بشاشت طبع کہ عادت جبلی بود منقبض شدہ ہر کس میدانست
بعد ازاں ازدحام خواص و عوام کاتب الحروف میگوید کہ چندان بود کہ قبل ازیں نہ
دیدہ ام و نہ شنیدہ ام در حیرتم کہ اینقدر خلق خدا از کجا آمدہ بود۔ ظاہر بینان بدیں
خیال اند کہ این ظہور اثر رنجیدگی انست واللہ اعلم بالصواب و عندہ حسن المآب
ذکر بار کچھ حضرت خواجہ مولف ملفوظات ذکر مے کنند کہ من با ہمراہی عبداللہ
آہنگر [illegible] وھو بر در مقام میرا شریف بر ہا [illegible] گفتم را [illegible] چند اشیا خرید

چوں نظر بر دیوار افتاد یک کیسہ پُر شدہ مضبوط بہ میخہائے آہنی دیدیم از و پرسیدیم
کہ ایں چہ چیز است گفت عجیب چیز است لیکن تعلق بقصہ دارد قصہ را بیان کرد کہ ما
و حضرت خواجہ یکسال در شہر میرٹھ تشریف آمدیم و من بسیار مفلس و لاچار بودم
بر من یک ہزار روپیہ قرضہ سودی بود و طاقت ادائیگی نہ داشتم۔ یک شب تختہ یاد می
کرد بدل گفتم کہ امشب در بنگلہ بجانب غرب دور از شہر کہ دوست خدا است
آنجا رفتہ دعا کنانم شاید از برکت اش آں دعا قرضہ ادا شود۔ ہمہ شب بیرون
از بنگلہ گذاردم علی الصبح حضرت خواجہ چوں بیروں آمدہ مرا دیدند۔ یک مشت خاک
از زمین گرفتہ در دامنم انداختند من آنرا نعمت عظمیٰ دانستہ در کیسہ انداختہ
مایہ خویش تصور دیدہ ام در شش ماہ از قرضہ خلاصی یافتہ ہنوز مالا مال ہستم
ذکر بالخیر حضرت خواجہ مسمی محمد خان سکنہ شہر سلطان ذکر میکند کہ در شہر اکثر خانہ
ہائے نے اند از قضا آتش در خانہ مردمان افتاد سعی بجد و ریز مردگی و انطفاء آتش
نمودند ہیچ سود نہ دیدند تا قریب خانہ من التہاب آتش رسید بحالت اضطرابی
بر سقف خانہ استادہ متوجہ بسمت میرٹھ شریف شدہ امداد از پیر روشن ضمیر طلبیدم
و گفتم جز تو وسیلہ ندارم و مال را بتو حوالت کردہ دستگیری خواہم۔ ابیات

ما ز آتش سوختیم اے پیر من ۔۔۔ تو بجائے خویش خندان چوں چمن
دست گیری کن مرا اے دستگیر ۔۔۔ ورنہ شد مال ما بر باد گیر۔

ایں مسکین دریں فریاد و زاری بود کہ آتش از تیزی ہوا قریب خانہ من رسیدہ و اند ک
سقف را بسوخت و شعلہ آتش برخاست و آں خانہ جنوبی کہ متصل او بود و آتش
افتاد خانہ مستغیث در امن و امان بہ شفقت حضرت خواجہ صاحب مامون ماند
دیگر اطراف نیز چند از فریاد و نقصان نجات یافتہ خوشحال شد زد آتش در تمام شہر

منطفی گشت ذکر بالخیر حضرت خواجه روزے مسئلہ فسخ بیعت اول شیخ کامل
و با دیگر مشائخ تجدید بیعت کردن واقعه شد حضرت خواجه بیعت ثانی را ناجائز قرار
داده حکایت بیان فرمودند حضرت شاه صاحب بعزم زیارت تونسه مقدسه میرفتند
که یک مولوی صاحب مرید حضرت مولانا مولوی صاحب در راه ملاقی شده
بتعارف سابقه همراهے اختیار نمود یک روز اتفاقاً حضرت شاه صاحب از مولوی صاحب
پرسیدند که برائے چه مقصد در تونسه مقدسه میروی عرض نمود که حضرت مولانا سفر آخرت
اختیار نمودند برائے بیعت ثانیاً در تونسه مقدسه میروم حضرت شاه صاحب در
غضب آمده فرمودند که این برائے کافر شدن در تونسه مقدسه میروی مولوی
صاحب از هیبت حضرت شاه صاحب قفا ترسیده ظاهراً توبه کرد لیکن در دل خیال پخته بود که
در تونسه مقدسه رفته خفیه از حضرت شاه صاحب بخدمت عالم عالمیان خواجه
محمد سلیمان قدس سره از برائے بیعت عرض نمایم بعده عرض قبله عالم عالمیان رنجیده خاطر شده
فرمودند که دست مولوی دست من بود بران بیعت استقامت باید داشت
ذکر بالخیر حضرت خواجه از زبانی سید احمد شاه صاحب مرید حضرت سیال شریف
فتح جنگی که با حضرت خواجه سال هائے صحبت ورزیده بیعت یافته بود میگوید که از
حضرت خواجه شنیدم که در عهد طفولیت مادر مشفقه ام بمرگ گذشته بود والدم
برائے پرورش بز شیر دار گرفته صبح و شام از و شیر گرفته مارا میداد اتفاقاً بز برد
یا در گریه شدم پدرم تسلی داد و بچه گوسفند گرفته از و شیر دوشیده مارا میداد ✤
ذکر بالخیر حضرت خواجه سیده نام مطربے بود صاحب حال که بوقت نواختن
زنبیره و زنبیره نام سازیست در علاقه بزداران مشهور است در میان آتش نشستے
و آتش او را نه سوختے او میگوید که در عهد طفولیت والد حضرت خواجه پیغمبر بود که

که پسرم وقتیکه بعمر رسد تمام ملک او ز اسلام خواهد گردید. ذکر بالخیر حضرت خواجه یحیاز زلیت
سیاحت بسمت مالیر کوٹله رفته بودند مولوی اشرف علی ساکن کارطی ماه بود بسواری
بگهی سوار بودند که بکدیگر سوارے از پس آمده هر چند خواست که پیش شوم لیکن نه شد
در غضب شده اسپ راسه چار تازیانه زد که پیش رود چون سبقت گرفت بسر نگون
افتاده اسپش لنگ شد۔ بعد ازاں یک جائے سڑک نہایت خراب بود در نشیب
چون پائے اسپ لغزید بگهی اسپ سرنگون شدند مردمان قرب و جوار دانستند که همه
هلاک شدند۔ اسپ را خداوند کریم چنیں همت داد که ایستاده سڑک گرفت و بهمون
سرگرمی دوید۔ ذکر بالخیر حضرت خواجه بجواب خطے سید احمد شاه۔ درین راه
صبر باید کرد۔ و همچون کوه پخته باید بود تا در کشاده گردد۔ کم خوردن و کم نوشیدن در ورد
محکم شدن تدریس کردن از تدریس طفل خورد اجتناب نمودن برائے شب خیزی
اختیار کردن بر در دنیا دار نه رفتن و از کسے نذر نه طلبیدن اگر خود بدهد تنها بوقت و بند
در بستن نه کشادن اگرچه کسے بیرون در بر خرو شد اگر شغل را غلبه باشد از دیگر
اوراد و نفل دست برداشتن بجز فرض و سنت مؤکده از گرسنگی مفرط محفوظ ماندن
چیز خوردنی حاصل کردن اگرچه از سعی خود باشد عشق خوب۔ مگر مجلس با پسر صبی زهر
قاتل ست۔ اگر کسے در وے رسد او را ورد تلقین کردن تعویذ نوشتن و از تعویذ نوشتن
باز ماندن بر بستر نرم خواب باید کردن و در موسم سرما سخت بوقت شب درون حجره
در آمدنے شناسیدن اگر نان و غیره بخورد چیزے ازاں ضرور بخشید باید تا که ازاں
زکوٰة نان حاصل آید پس خورده خدمت گار خود را باید داد برائے چیز ضروریه
قرض باید گرفت تا نهی ریسه ادا خواهم کرد۔ ذکر بالخیر حضرت خواجه یکروز
برائے عرس گڑهی شریف رفتند و در راه با سٹیشن سنڈ سلطانی نزول فرمودند۔

همراهش شش درویشان بودند جمعدار که بر اسٹیشن بود دعوت کرد حضرت خواجه
منظور نمود و دیگر مسمی حبیب خان ساکن نل قدم بوس شده عرض دعوت کرد اجابت
فرمود و زبیده ام با حیثیت بود و دو راس گوسفندان ذبح کرد و حلوا پخته کرد و دیگر خوش
اعتقادان حاضر بخدمت شده عرض دعوت کردند حضرت خواجه همگی را دعوت قبول
کرده مردمان در تحیّر که با همراه حضرت شش درویش اند و اکثر مردمان بقدر همت
کرده این قدر گوشت و نان و حلوا را چه کنند عبث تضیع مال ست بوقت خوردن
این قدر مخلوقات مهمانان جمع شدند که جملگی دعوتها اکتفا نه نمود۔ الحمد لله علی ذالک۔
ذکر بالخیر حضرت خواجه روزے باسٹیشن هنڈنزول فرمودند شخصے دعوت کرد
جمله مهمانان را حافظ بدر الدین نان تقسیم نمود۔ مگر چند درویشان که همراه حضرت
خواجه بودند نان نخوردند باقی ماند حافظ بدر الدین صاحب نان ایشان را نگهداشت
که از عادات مبارکه آنحضرت خواجه همیشه این بود که بعد خوردن نان مهمانان و نماز
عشا طعام تناول میکردند با درویشان خویش چون بعد نماز عشاء طعام با حضرت آوردند
و دیگر مهمانان بسیار شدند حضرت خواجه غریب نواز با کشاده دلی صاحب دعوت را فرمودند
که این بسیار ست چادر طول گسترانیده نان را ریزه ریزه کرده بنیدازید و گرداگرد حلقه
کرده بسم الله الرحمن الرحیم بخورید۔ حضرت خواجه هم دران حلقه نشستند جمله مهمانان
و خادمان بسیری شکم سیر پی خوردند و قدرے طعام باقی ماند ذکر بالخیر حضرت خواجه
زبانی میان اسماعیل خادم خاص حضرت خواجه در اوائل عمر بنده نصایب قدری از
حضرت خواجه در میرا شهر لطیفه میخواند میکرد همراه حضرت خواجه شره کوکنار خوردن میر دل
در روز مینهاے میرا شهر لطیفه الدین مسماة پالی از خوردن منع کرده هرچه از نام ترابه بان آمد
و گفت حضرت خواجه در این بیجاے خویش آمدند چیزے نگفتند دو وقت نیز ازان نان

بخفت دید که یک آفت ناگهانی بمثل جسم حبشی آمد و گرفت او را از ترسان بیدار
شد و دانست که این آفت از بدگوئی درویشان است - بروز دوئیم آمده استغفار
نمود و بیعت شد - ذکر بالخیر حضرت خواجه در ابتدائے سکونت میز شریف نان
گداگری به همراه درویشان خوردے - و بعد مرور چند ایام نان از قیمت خود خرید
نموده خوردے - و یک بز شیر دار ملک سمندر داده بود نان همراه شیر خوردے یکروز چهار آنه
از گل محمد کلان بطور قرضه گرفته رفتند پس رفتن حضرت خواجه گل محمد کلان گفت - که
چهار آنه از کجا آرند که میدهند من نیز دادنی بود مسماة نور بهری را لیکن بردند - تا که
حضرت خواجه بعد گذشتن زمانه قلیل واپس آمده چهار آنه گل محمد را دادند - الحمد لله علی ذالک
ذکر بالخیر حضرت خواجه اولاً عرس شریف برگاجران کردند و یک عرس بحلوائے
شکرتری کرده مردان را تقسیم نمودند - بیچار کسے طباق حلوا دادند آنروز یک سیر میوه
کسے شخص نذر داده بود آن را نیز تقسیم کردند یک مشت میوه فی کس را دادند شخصے
گفت که میوه اندک است و مردمان بسیار برابر نمی آید - فرمودند که هنوز شروع
کرده ام - کمتر نخواهم کرد تا که آن میوه بر تمامی مردمان برابر شد و یک مشت برائے
خود باقی - فرمودند که یک مشت برائے شما است - ذکر بالخیر حضرت خواجه - یک روز
حضرت خواجه در شهرها آمده استفسار حال بنده کردند مردمان شهرها مفلسی و ناتوانی ما
ذکر کردند و درین اثناء من نیز قدمبوس شدم فرمودند که تو مرا بخانه ببر - عرض کردم که چرا
نمی برم حضرت خواجه همراه [illegible] شده بخانه درویش آمدند - دیدند که دخترک چهار یا پنجساله
در گهواره دیدند بیزبان و از حرکت بیجان بود - تاسف کرده فرمودند که اندرون خانه را
لیپائی از چه کردی عرض نمودم که از خاک و چرک مال و مویشی - فرمودند چند بار اے اولیاء
ایسا چه کردی اد و حیل گرفته یکبار اکفند بدند - بعد از آن فرمودند که از خاک دیگر لیپائی کردید

چوں ایں چنیں کردم دخترک بمرد من بعد ازاں نہایت آسودہ حال شدم الحمد للہ علی ذالک

ذکر بالخیر حضرت خواجہ صاحب روزے میفرمودند کہ در ابتداز مانہ موضع نکہ کلاں مسمی رام کور شخصے ہندو بود کہ درویشان ما یا ترا صابون وغیرہ اشیا ضروریہ بطور قرضہ دادے۔ وبوقت میسر ادا کردہ شدے اتفاقاً آں ہندو سخت بیمار شدہ قریب المرگ رسید خویشان واقارب را طلبیدہ وصیت کرد کہ اگر بمیرم لاشہ مارا بحوالہ مسلمانان کنید من مرید خواجہ میروی ہستم جسمم را آتش شما سوزان نکنند ندامت نہ رید آں سنگدلاں ہیچ نہ شنید۔ آخر بمصداق آیۃ شریفہ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ مسمی رام کور بمرد ہر چند حیلہ وسعی بلیغہ در سوختن کردند سود نہ یافتند۔ بحالت اضطراری وامر مجبوری لاشہ اورا بدریائے سندھ بردہ انداختند۔

عون گیر از نیک مردان اے پسر ہر سبب موقوف عالم بر بسر۔ خاتمہ بالخیر خواہی اے فقیر۔ رو باقدام بزرگان بگیر

ذکر بالخیر حضرت خواجہ صاحب۔ مولوی احمد دین صاحب واعظ ساکن دہرالی حکایت میکنند کہ برائے زیارت حضرت خواجہ از خانہ روانہ شدم اتفاق شبے در شہر جرکمال افتادم از مردمان شہر ایں کسے نان ونفقہ نہ داد ونہ پرسید شب گرسنہ در صحن مسجد آرام کردہ علی الصبح روانہ شدم در خدمت شریف حضرت خواجہ باخلاق کریمانہ وتلطف مربیانہ از تکلیفات سفر ودرماندگی راہ پرسیدند جملہ ماجرا بیان کردم مگر واقعہ گرسنگی شب پوشیدہ داشتم۔ حضرت خواجہ صاحب تبسم کناں فرمودند کہ جناب مولوی صاحب [illegible] بوقت شب نان بسیار خوردہ بودند شاید کہ از کثرت سیری آں صاحب را اشتہا طعام نباشد مگر نان آں صاحب ہمراہان من آمدہ بہر یکے دو چہار نوالہ خوردند با صحبت من [illegible] الحمد کہ چنانچہ ایں بندہ نیز لطف حضرت خواجہ صاحب را بود کہ اشارت [illegible] تکلیف دو [illegible] میفرمایند پس چند [illegible] طعام در خدمت شریف حاضر آوردند ہر چند گرسنہ بودم بہ حضرت

خواجہ رحمۃ اللہ علیہ تناول کردیم۔ الحمد للہ علی ذالک۔ حضرت خواجہ صاحب مرحوم ازیں
غلام پرسیدند کہ جناب مولوی احمد دین وجہ معاش خانگی شما چہ گونہ است عرض داشتم
کہ غریب پرور از علوم اہل اسلام بموجب نصیب خویش بہرہ اندوز گردیدہ ام۔ و در علم طب
نیز کمال مہارت حاصل کردہ ام ہمیں نیت کردہ ام کہ تردد روزگار خود بدکان داری اطبا
خواہم کرد حضرت خواجہ صاحب مرحوم را تجویز ایں نیاز پسند نیامد اندکے خاموش شدہ فرمودند
کہ طبیب بودن کار خوب نیست مصلحت در حق شما ایں است کہ در جہاں ہر جا کہ طبیعت
شما بخواہد خلقت را فی سبیل اللہ پند و مواعظت فرمائید۔ تا کہ عالم از ورطۂ ضلالت
بیروں آمدہ بر کنار ہدایت استقامت یافتہ ایمان سلامت دریں زمان حاصل کنند و از
مواخذت باری تعالیٰ محفوظ مانند ایں نیازمند بندہ احمد دین بعجز و نیاز بخدمت شریف عرض
کرد کہ ہزاراں علمائے افضل تر ازیں خاکسار در جہان اند با فصاحت و بلاغت عالمیان
را در واعظ و نصیحت مے کنند و مردمان از علماء کرام نفرت و فرار کردہ چیزے نمے دہند بل
از زمان یکدو وقتے ایشان نیز ملول مے باشند از عرض ایں غلام حضرت خواجہ صاحب در
جوش آمدہ دست شفقت از مہربانی بر سینہ ایں درویش بگردانیدند و فرمودند کہ چوں تو
دیگر در زمان تو نہ خواہد بود۔ و بر سر تو چنداں خلق انبوہ خواہد کرد۔ کہ تو با ایشان تاریخ وعظ
مقرر کنی و سالہائے وفائی وعدہ باہل آں ملک از تو بسبب ہجوم طالبین و مشتاقین نہ
خواہد شد خداوند تعالیٰ در وعظ شما را در دین و دنیا عزت و فخر دارین خواہد داد۔ توکل بر
خداوند کردہ در مواعظت عالم شروع شو پس ایں عاجز چند ایام مقدرہ در خدمت
فیض درجت حضرت خواجہ صاحب رحمۃ اللہ علیہ توقف کردہ رخصت یافتہ خانہ خود واپس
رفت و در وعظ خلقت شروع گردید۔ حتیٰ کہ بدیں غائت نوبت شہرت مواعظت اینجانب
رسیدہ است۔ کہ علی الدوام خطوط برادران برائے وعظ از اطراف بطرف بندہ مے آیند۔ و

این جانب بطرف کسے مے نویسد کہ در فلان ماہ نزدیک شما خواہم آمد۔ وکسان را وعدہ سال بل زیادہ مے دہم۔ چار سال گذشتہ اند کہ از جانب سرگودہ دوستان در ہر ماہ اشتیاق نامہ مے نویسند و نیاز مند نیز وعدہ غداً بعد غداً تحریر مے نماید۔ وفراغت از ازدحام عوام وخواص نمے دہد تا کہ نزدیک یاران رفتہ از نصائح ومواعظ خویش بہرہ ور نماید علی الخصوص فرقہ شیعہ شنیعہ را چنان ہیبت و رعب این فقیر احمد دین در دل افتادہ است کہ در خواب نیز در سیاست و سطوت بندہ لرزان وگریان باشند۔ ولوقت مباحثہ اگر پیش آیند ہمیشہ شرمندہ ونگونسار مے باشند از مال ودولت ہیچ پروائے نیست۔ ہمہ مہربانی وغریب پروری حضرت خواجہ صاحب کردہ است۔ ؎

چوں مارا بدنیا تو داری عزیز۔ بہ عقبی ہمیں چشم داریم نیز۔ الحمد للہ علی ذالک۔

ذکر بالخیر حضرت خواجہ صاحب۔ مسماۃ مائی نوراں موضع دھولر ذکر مے کند روزے مسماۃ رانی از قوم ہندو ہمراہ چند زنہا بخدمت حضرت خواجہ حاضر شدہ ارادہ بیعت کردند حضرت خواجہ بطریقہ مالوفہ چادر مبارک خود بدست زنہا داد در میان آنہا مسماۃ رانی ہم بود بدست خود چادر مبارک گرفت بعد گذاشتن چادر وظیفہ درود شریف و یا اللہ بعد صلوٰۃ خمسہ فرمودند درود شریف یاد نیامد اورا مگر یا اللہ را خوب یاد کردہ وظیفہ آغاز نمود بعد ازاں حضرت خواجہ مائی نوراں را حکم دادند کہ درود شریف را ہم تعلیم کن بصد مشکل اورا اللہم صل علی محمد یاد شد حضرت خواجہ فرمودند این قدر اورا کافی است واز خواندن وظیفہ بابرکت حضرت خواجہ شکل وشباہت مثل زنہائے مسلمانان شد ہندواں بطرز طعن حبشی گفتندے اکثر اوقات در خدمت حضرت خواجہ حاضر شدے اتفاقاً یک روز در شہر میرا شریف از مسماۃ گورا زوجہ [illegible] آب برائے نوشیدن طلبید او نداد اتفاقاً ہموں روز آتش خانہ اش افتادہ [illegible] گشت

بسوخت و آن زن دوان آمده عرض آتش نمود مائی نوران گفت تو آن هستی که آب
نزداده بودی حضرت صاحب مائی نوران را منع فرمود و ابتدا آمده مسماة رانی برائے
دنیا بود چون از لذتے در وظیفه آمده همه فراموش شد بعد ازان چند بار او را گفتند -
سوال دنیا بکن آن جواب داد که مارا حاجت نیست مسماة رانی را برادرش گنگا بُرد از
برائے پوتر دور اصلاح هندوان پاک کردن را گویند مسماة مذکوره انا سنجا بُرده در
آب گنگا انداختند چون خبر مُردن آن زن حضرت خواجه را رسید پرسیدند که بیتا وراچه
کردند گفتند که در آب انداختند فرمودند که خداوند کریم پرده اش نگاه داشت -

الحمد لله علیٰ ذالک

ذکر بالخیر حضرت خواجه - دو درویش متعلم بودند در میرا شریف در دل ایشان
سودائے غالب شد که در موسم تابستان به ملک هزاره که سرد است برویم اتفاقاً
بلا اجازت حضرت خواجه بطور خفیه روانه شدند در موضع حویلیان ضلع هزاره سکونت
پذیر گشتند چونکه قرب موسم زمستان آمد یکے از ایشان در خواب دید که حضرت خواجه از روئے
شفقت مے فرمایند که درین ملک سردی بسیار مے باشد هنوز وقت است زود بمیرا
شریف بیا علی الصبح روانه شده بمیرا شریف رسید نزد سرافراز خان که خادم خاص
بود باعث واپس آمدن بیان کرد سرافراز خان بعد ازان صلوٰة عشاء بحاضری چند
مستفیضان ذکر واپس آمدن طالب علم معه خواب بخدمت حضرت خواجه بیان نمود -
میان صاحب که در طبیعتش خوش مذاقی بود تبسم کنان گفت که تنگ شده واپس آمد
ورنه حضرت خواجه را چه حاجت بود با درویش هزارها درویش مثل او درینجا آستانه
موجود اند هر چه میگوید دروغ مے گوید حضرت خواجه اندک خاموش شده فرمودند
که کمال پیران عظام ما و مذهب مردان خدا این است که هر وقت بر هر جا و بر هر کس نظر کیمیا

دارند این بیچارہ را از دروغ گفتن چہ فائدہ بود ۔

بادشاہان پاسبانان ظاہر اند
غم والم از جان مظلومان برند

اے برادر شیر مردانِ خدا
ہر دو عالم بہرِ ما شمس الہدیٰ

در نہان و آشکارا ما سقیم
داروئے امراض ما را آن حکیم

ہر زمان دہر مکان او بہر رنگ
بر سرِ ما از کرم دارند چنگ

تا ابد آباد باد او دو جہان
لطف ایشان بر سرِ ما سائبان

ذکر بالخیر حضرت خواجہ میاں حسن درویش آستانہ روزے بوقت وضو نماز عصر اجازت سفر و سیاحت پرسید حضرت خواجہ منع فرمودند باز التجا نمودہ عرض کرد کہ خود آنجناب سفر ہر وقت کہ خواہید اختیار مے کنید و ہر جا کہ خواہید میروید و بندہ را منع مے فرمائید حضرت خواجہ فرمودند کہ شما مثل ما سفر مے نتوانید کرد من ہفت سال سفر کردم در یک بلدہ دو شب یا روز مقیم نہ شدم کسے را نام نہ گفتم و نہ از کسے ضروریات خویش طلبیدم پارچہ ہائے کہنہ مردمان از خانہ بدر افگندہ بودند گرفتہ پاک و صاف از آب نمودہ رقعہ برقعہ بر جامہ ہائے کہنہ مے اندوزم شما ہر جا کہ میروید میگوئید کہ من از میراں شریف آمدہ ام و مے روم بکار لنگر این چنیں سفر کردن منع است و ناحق پیر برادران را تکلیف دادنی است وہ الحمد للہ علیٰ ذالک ۔

ذکر بالخیر حضرت خواجہ۔ روزے یک عالم مرید حضرت صاحب خواجہ شمس الدین صاحب سیالوی در خدمت حضرت خواجہ حاضر شدہ عرض نمود کہ اول بیعت را چناں فسخ کردہ بودم کہ بجائے نماز روزہ بھنگ بوزہ اختیار کردم و مرید یک ملنگ شدم تا کہ ہمہ عمر در منکرات و لہو و لعب صرف کردہ سفید ریش شدم ہنوز از کردہ خویش پشیمانم ہیچ طاعتے ما از یں جہان سفر اختیار کردہ است دیگر جائے نہ دارم سر بر آستان آوردہ ام از سر نو بیعت

کن کہ خاتمہ بالخیر شود نظم۔ عجب نیست در سیرت بحر داں۔ کہ نیکی کنند از کرم با بداں۔ ز اقبال نیکاں بداں می‌رسند۔ اگرچہ بداں اہل نیکی نیند۔ حضرت خواجہ صاحب فرمودند کہ اے مولوی صاحب بیعت پیر کامل مشابہت از دہا خونی است زہر نیش او ضرور بضرور تاثیر می کند۔ و از اثر آں بمیرد پس ازیں وقت پشیمان از گناہان تاثیر آں بیعت است۔ پس ترا با کسے دیگر صاحب کمال بیعت کردن منع است ہرچند تسلی و تشفی دادند لیکن بے صبری اظہار نمود۔ بعد ازاں فرمودند کہ ترا سفارش نامہ نوشتہ می دہم امید کہ بر تربت مبارک نہادہ عرض حال بہ عجز و نیاز می کنی اگر بعد ازاں حاجت شما روا باشد واپس بیائی اغلب امید کہ کار تو خواہد شد مولوی صاحب سفارش بردہ رفت بعد مرور چند ایام جواب آمد کہ کار من بخیریت تمام شدہ است ہمیشہ از دعا سعادت نما ایں عاجز سرفراز فرمودہ باشند الحمد للہ تعالیٰ ذالک۔

ذکر بالخیر حضرت خواجہ یعنے ذکر در سماع افتاد۔ فرمودند سماع صوفیائے کرام بدیں باعث بر خود روا داشتند کہ از کثرت نوافل و مشاغل عبادات ملالتے و کدورتے کہ در دل می افتد چند ساعت با فراغت تام باستراحت از خوش الحان غزلہائے و مولود ہا میشنوند بغیر ایں حرام می دانند و ایں قدر سماع را از شرع شریف رخصتے یافتہ۔ زیرا کہ در تفسیر احمدی ما تحت آیۃ شریف وَمِنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ؕ دلائل طرفین در باب حل و حرمت سماع مفصل بیان کردہ عاقبۃ الامر بین خصمین محاکمہ بدیں گونہ کردہ است ہر کسے را کہ بہ شنیدن سماع لذتے و شوقے در طاعت الٰہی و انقطاع دنیا وی حاصل شود بر آں شخص حلال است و اگر شہوت نفسانی و خیالات شیطانی از سماع ازدیاد یابد بر چنیں کسے حرام است و سعدی بریں ہیچ اشارہ کردہ۔

شعر
جہاں پر سماع است مستی و شور۔ ولیکن چہ بیند در آئینہ کور۔
بہ اندروے زیباست و آواز خوش۔ کہ آں حظ نفس است ایں قوت روح

مؤلف ملفوظات میگوید کہ قریب سی سال

برآستانِ حضرت خواجہ مقیم شدم۔ واکثر اوقات در سفر و حضر ہمرکاب ماندم۔ طریقہ
مألوفہ و تیرہ مسنونہ حضرت خواجہ در سماع این بود بنفس نفیس بر عرس حضرات
مشائخ کبار رضوان علیہم اجمعین بلا آلات و مزامیر غزلہائے و مولود ہا مے شنوندے
اگر کسے حالات ہم باشند باتباع مشائخ دیگر قدرے نشستے اگر اندتے پیدا شود
باخر مجلس ورنہ برخاستہ رفتے۔ و گاہے گاہے خاص درویشان خویش مثل مولوی
احمد خان صاحب سجادہ نشین و مولوی میر احمد صاحب و سید احمد شاہ و استاذ
صاحب جھنگی والہ و مولوی صالح محمد صاحب امام نماز را ہمراہ خویش بیرون از جائے
خود رفتہ بربط یا مزامیر دیگر از کسے قوال مے شنیدندے اکثر اوقات مسمی فقیر حسین
از اٹک آمدہ سہ چار روز در میرا شریف توقف نمودہ در محفل خاص ساز مدہم خود
نواختے و غزل گفتے۔ کہ مصرعہ اول این ست جس عشق میں سر دیا دو جگ جیا تو کیا ہوا
بوقت غزل گفتن چہرہ شاہ صاحب زرد و اشک از ہر دو چشمان جاری شدے
و اکثر اوقات خصوصًا شب جمعہ بوقت سحر میان فیض اللہ و گل محمد قوالان غزل
ہائے عشقیہ و وجدانیہ عاشقان صادقان مثل جامی صاحب و بیدل شاہ صاحب مے گفتند
و نیز حرمت دو قسم است لذاتہ و غیرہ و حرمت سماع کہ مشہور است غیرہ است
فی نفسہ نیست ورنہ طبل غازیان و اعلان بالدف در نکاح جائز نبودے و متواتر
رسیدہ است کہ در مجلس حضرت خواجہ قطب الدین چشتی مرحوم علیہ الرحمۃ در سماع
؎ کشتگانِ خنجرِ تسلیم را — ہر زمان از غیب جانِ دیگر است۔ بجان بحق تسلیم کردند
انا للہ و انا الیہ راجعون و این قصہ مشہور است۔ الحمد للہ علی ذالک۔

ذکر بالخیر حضرت خواجہ رح مختصر حالات آخری سفر مبارک حضور غریب النواز میرا
شریف تا شہر پشاور و بازار پشاور تا میرا شریف چوں بدل معتقدان ایشاں اشتیاق

آوردن حضور غریب النواز از میر اشریف تا شہر پشاور پیدا گردید۔ بمشورہ تمام
معتقدان موجودہ شہر پشاور چند نفر مسمیان بابو غلام ربانی و حافظ عبدالرحمن
و محمد سلطان و میرزا میدل و منتصو خان و مرزا خان بطریق وفد اسلامی از شہر پشاور
روانہ شدہ بمقام میر اشریف رسیدند و بحضور عرض کردہ شد۔ اول بجواب فرمودند
کہ چونکہ ما بوجہ ضعیف العمری طاقت سفر نداریم۔ دویم باعث تکلیف شما مے باشد
لیکن باز بتقاضائے دلداری مجبور شدند و وعدہ فرمودند کہ ما بمعہ بعض درویشان
بروز پنجشنبہ بوقت ۱۰ بجے صبح ہشتم ماہ شوال المکرم ۱۳۲۸ھ بریل گاڑی از
اسٹیشن چھچھ بطرف پشاور روانہ مے شویم۔ مطابق وعدہ حضور پُرنور جملہ
اشخاص مذکور مسمیان بابو غلام ربانی و مرزا محمد دادا و المعروف بیدل قبل از روانگی حضور
دو یوم پیشتر بمقام چھچھ رسیدہ بندوبست یک گاڑی شصت نفری ریل برائے
حضور پرنور را اسٹیشن چھچھ تا اسٹیشن چھاؤنی پشاور مقرر فرمودند۔ و خود این غلامان
برائے درستی سامان و مکان رہائشی حضور خواجہ صاحب براہِ راست شہر پشاور آمدند
در مقام شہر پشاور در مدرسہ اسلامیہ حنفیہ واقع محلہ جٹاں علاقہ دروازہ یکہ توت کہ جائے
تعلیم دینیات و مقام خوش وضع و فراخ و سرسبز و شاداب و دل پذیر حضور خواجہ صاحب
بود۔ فارغ نمودہ سامان ضروری فراہم کردہ شد۔ حضور پرنور خواجہ صاحب حسب وعدہ
خویش بشمول درویشان بوقت ۱۰ بجے صبح بتاریخ ۸ ماہ شوال المکرم ۱۳۲۸ھ از
بمقام میر اشریف بہ سواری ریل گاڑی روانہ شہر پشاور شدند۔ ہر چند حضور پرنور
خواجہ صاحب کسے را از اطلاع میر اشریف وغیرہ خبر روانگی پشاور نہ دادہ بودند۔ مگر
ہر ہر اسٹیشن صدہا مریدان برائے زیارت و ہمرکابی موجود مے بودند۔ در آں ایام
بر اسٹیشن چھاؤنی پشاور بطرف درست بجلی چار و نیم بجے عصر ریل ہم رسید۔ چون

بمقام اسٹیشن نوشہره رسیدند۔ برائے ادائے نماز ظہر حضور خواجه صاحب به شمول
درویشان فرود آمدند۔ وارشاد نمودند که ہمه وضو تازه کنند تا که یکجا سنت نماز ادا
نموده شود۔ دراں حینیں در تیاری وضو تمام درویشان وانبوه مردمان از وقت مقرره
ریل زیاده وقت گذشت کارکنان ریل روانه مے کردند۔ دراں دم ہنوز حضور خواجه
صاحب به شمول درویشان از نماز فارغ نه شده بودند۔ ریل بباعث نقص روانه
نمے شد چوں حضور پُر نور از نماز باجماعت فارغ شده بمعه جمله درویشان و ہمراہیان
خویش سوار شدند۔ باز ریل ہم روانه گردید بالیساں بر اسٹیشن چھاؤنی پشاور از توقف
نیم ساعت ریل رسید دراں وقت ہزارہا مردمان مخلصان و معتقدان وغیره از ہر گروه
و ہر فریق باشندگان شہر پشاور و مواضعات پشاور و ملازمان افواج و ساکنان
چھاؤنی پشاور بر اسٹیشن چھاؤنی پشاور جمع بودند۔ از کثرت مردمان جائے پا نہادن
در حدود وسیع اسٹیشن نبود۔ وراه گذشتن حضور پُر نور مسدود شده بود۔ تجویز گذشتن
خواجه صاحب بدیں طریق نموده شده بود که درمیان مخلوق یک کوچه ساخته شده بود۔
چنانچه حضور خواجه صاحب از گاڑی بر آمدند و بداں کوچه بیروں اسٹیشن شدند۔ چونکه
کثرت مسافران و زائران بود۔ بتوجه باطنی حضور پُر نور خواجه صاحب اسٹیشن ماسٹر صاحب
که یورپین افسر بود۔ بحکم واگذاری عام بدوں گرفتن ٹکٹ ہا و پاس راہداری نمود ورنه
بعض مردمان که بوجه عدم آشنائی ٹکٹ پاس راہداری بر ریل سوار شده آمده بودند آنہا
را ضربے بود۔ بروقت بر آمدن حضور خواجه صاحب از ریل گاڑی بعض مردمان ساخته
بزبان حال میگفتند۔ ما ہٰذا بشرًا۔ و بحسن خوبی جمالی با کمال حضور نا مع النور اشعار عاشقانه
مے خواندند۔ و بباعث خوش محبت بر یکدیگر مے افتادند۔ شعر۔
در سر عمیه نازنست بوده جبا... چپیدن ـ از بسکه شہیدان تو بر یکدیگر افتادند۔

اشعار۔ بقول حافظ صاحب رحمۃ اللہ علیہ۔

چہ قامتے کہ از سر تا قدم ہمہ جانی — چہ صورتے کہ بہ ہیچ آدمی نمی مانی
نہ صورتے کہ گل گلستان فردوسی — نہ قامتے کہ سہی سرو باغ بستانی
بسے حکایت حسنت شنیدہ ام جاناں — کنوں کہ دیدہ ام الحق ہزار چندانی

بروں اسٹیشن شکرم و ٹمٹم ہائے کثیر برائے سواری حضور پر نور خواجہ صاحب و درویشان وغیرہ معتقدان مہیا نمودہ بودند۔ چوں حضور خواجہ صاحب بمعہ درویشان وہمراہیان خویش بر شکرم و ٹمٹم ہا سوار شدند۔ صد ہا مردمان ہمراہ بودند بر سڑک چھاؤنی از اسٹیشن تا کابلی دروازہ بباعث گرد و غبار آبپاشی نمودہ شدہ بود۔ چوں حضور خواجہ صاحب بشمول درویشان وہمراہیان در کابلی دروازہ ببازار قصہ خوانی داخل شدند وبزبان حال وقال میگفتند۔ السلام اے بادشاہ مسندِ اسلام دین۔ السلام اے سایۂ خورشید رب العلمین۔ غرضیکہ حضور پرنور در مقام مدرسہ اسلامیہ فروکش شدند در آنجا کثرت مردمان شہر ہا و دیہات جائے نماندہ بود شب و روز ہزار ہا مردمان برائے حصول سعادت کونین مے آمدند و بزیارت حضور پرنور مشرف شدند و خیر و برکت مے بردند صد ہا مردمان مستفیض مستفید بیعت شدند روز دوم یوم جمعہ بود حضور پرنور بشمول درویشان ارادہ اداء نماز جمعہ در مسجد مہابت خان کہ در تمام پشاور قدیمہ مسجد اعظم مے باشد نمودند دراں وقت کار تعمیر مسجد مذکور از سر نو شروع بود و دراں ہم از سر بستہ بود کہ تعمیر جدید مسجد قدیمہ جامع پشاور بشمول بہ مجلس قطب زمانہ آغاز و چنانچہ حضور پرنور بشمول ہزار ہا مردمان شہر ہا و دیہات نماز جمعہ ادا نمودند و باتفاق و مساعدت زمانہ ہمہ مردمان بزیارت و دعائے گوئے حضور خواجہ صاحب فائز المرام شدند بس از ادائگی نماز جمعہ چوں خواجہ صاحب غریبیہ از مسجد برآمدند۔ سرکار برائے انتظام نفر دربی و السنداد انبوہ مردمان بغیر از ضرورت خود بخود چند نفر سپاہیان پولیس بماتحتی مرزا فضل خان

پسر مرزا عبد الرحمن صاحب مرحوم مقرر نموده بود. چنانچه مع الخیر باز بمدرسه واپس آمدند.
دراں وقت میاں عبد الرحیم مرحوم سیٹھی آمد. و موجودگی عامه معتقدان ہر سلسله
استفسار نمودند که بیعت ایشان بکدام شیخ است حضور فرمودند که خاص حضور کریم خواجه
محمد شاه سلیمان تونسوی رحمه الله. بار دوم میاں عبد الرحیم سیٹھی سوال نمود که پس
آمدن ایشان بمقام گڑھی افغانان ضلع ہزاره بر خانقاه مبارک حضرت خواجه صاحب
فاضل شاه صاحب رحمه الله علیه چه صورت است حضور پر نور جواب فرمودند که ایشان
پیر صحبت ما ہستند. بار سومی شہباز ساکنه شہر پشاور محله مرد ہا که دو دکان داری دالفروشی
متصل بازار چکل سخته میکنند سیٹھی صاحب حاضر آمده عرض نمود که پسرم نوجوان بالزام قتل ماخوذ
شده و آں را تا آخری عدالت حکم دار شده دعائے دلی و توجه باطنی فرمائید. زیرا که جائے
اپیل ہم نمانده حضور خواجه صاحب فرمودند که بہر آں از یک گوسفند کلان کبش کرده شود
و بعد ازیں کار باز درخواست رحم خسروانه گذرانیده شود حسب فرمود حضور خواجه صاحب
شخصے مذکور عمل نموده به برکت فرموده حضور پر نور خواجه صاحب خداوند کریم جل شانه او را
از دار مخلصی داد. روز سوم شنبه حسب عرضداشت تمام معتقدان شہر پشاور مطابقه
مسنونه پیران عظام حجے برائے ازدیاد خیر و برکت بر مکانات اکثر راسخ الاعتقادات رفتند و
دعائے گوئے فرمودند. در مدرسه نه کو بعض اشخاص سلاسل بباعث نزاع سابقه
بالمعنا با یکدیگر خصومت داشتند مگر حضور خواجه صاحب که محترم هم وطن بودند بار بار میفرمودند

دوئی دور کرو کوئی غیر نہیں ۔ سب سانجھا کرلو کوئی چور نہیں

چوں سه شبانه روز به پشاور گذشتند حضور خواجه صاحب فرمودند که اکنوں ما رخصت
مے شویم زیرا که مہمانان مسنونه سه یوم مے باشند زیاده ازیں بر شما مردمان باعث تکلیف
مے باشد در روایات ہم ہمچ واقعه است. چونکه قبل از روانگی حضور خواجه صاحب مرزا
عطاء الدین صاحب بشمول چند نفر در مدرسه آمده عرض نموده بود که حضور از راه غریب نوازی

بوقت واپسی ہم جا اکوڑہ تشریف ارزانی فرمائید۔ تا کہ مردمان اکوڑہ ہم از فیض عام حضور پرنور
بہرہ یاب شوند۔ بروز یکشنبہ بوقت ۱۲ بجے چاشت ۱۱ ماہ شوال المکرم ۱۳۵۲ھ ہجری
از شہر پشاور واپس روانہ اسٹیشن چھاونی پشاور شدند۔ دراں حال قبل از روانگی
برائے ترقی مدرسہ و رفع بیماری و سختی موجودہ پشاور دعائے خیر فرمودند۔ در اثنائے
راہ و بازار قصہ خوانی ہمراہے شکرم خواجہ صاحب جوق در جوق مردمان شہر پشاور
وغیرہ بودند۔ و جابجا گلاب پاشی و عطر پاشی مے نمودند۔ بہ وقت کثرت مردمان
از شہر پشاور تا اسٹیشن صدر رسیدند و بوقت یک بجے بر ریل گاڑی سوار شدند
بعض معتقدان وغیرہ برائے رسانیدن بمقام میرا شریف ہمراہ بودند۔ بروقت واپسی
ہم بطریق ناگہ در ہر اسٹیشن دفعتہً مردمان برائے زیارت و دعا و برکت حاضر مے آمدند۔ از انجا
و در عماری حضور خواجہ غریب النواز را نشاندہ مثل باد بردند و بہ مکان مرزا اعظم الدین
صاحب حضور خواجہ صاحب را فرود آوردند۔ حضور خواجہ صاحب ارشاد فرمودند کہ تمام
مردمان بہ دریا وضو تازہ ساختہ در مسجد کلاں قاضی صاحب آیند۔ تا کہ بجمع تمام نماز
ادائے کردہ شود۔ چوں حضور خواجہ صاحب بہ مسجد قاضی صاحب آمدند صدہا از اکوڑہ
و اطراف مردمان برائے زیارت و بیعت حاضر آمدہ بودند۔ صدہا مردمان بیعت شدند
و بزیارت مشرف گشتند۔ بعد ادائے نماز ظہر بموجودگی غلام محمد خان جہانگیرہ و محمد زمان
خان اکوڑہ وغیرہ صدہا نفر یک گریہ کلان در عین انبوہ مخلوق خیرہ نمودہ آمدہ در مسجد بحضرت
جناب خواجہ صاحب غریب النواز حاضر آمدہ سر نیاز خود سہ بار بر قدم مبارک حضور خواجہ
صاحب ماندند بہ صورت وضع عاجزانہ تعظیم نمود۔ از جمیع محفل عامہ بعض مردمان تعجب ماندند
و تحیرت رفتند و از یکدیگر پرسیدند کہ در یک انبوہ مردمان آمدن گریہ سہ بار سر نہادن
خاص بر قدمہائے مبارک خواجہ صاحب و باز با ادب واپس رفتن چہ معنی داشت

مگر بعض کسانیکه اہل راز بودند اطمینان ایشان کرده بزبان قال وحال گفتند۔ شعر

با تجمل بادشاہے چون سلیمان بر سریر ٭ سجده گاه جن وانس وحور وهم بار آمده

بوقت نماز عشا قبل از نماز عشا حضور خواجه صاحب دفعةً فرمودند۔ که حضور سرور کائنات مفخر موجودات فخر بنی آدم صلی الله علیه وسلم در حج نمودند اسلام لب بگوشیدند۔ پس لازم نداردکه باهم برادران از یکدگر نفرت کنند و پس یکدگر نماز نخوانند بعض مردمان ازین سخن هم به تعجب بودند۔ که درین سخن چه سر نیست۔ چون نماز عشا خوانده شد بعض مریدان حضرت اخوانزاده صاحب رحمه الله که محض برائے زیارت از دیگر جاها آمده بودند بباعث امامت مرید ملا صاحب ہانگی شریف نمازے خواندند و آخر کار باین سخن نماز خواندند۔ پس از نماز بحضور خواجه صاحب عرض نمودند چونکه ما مردم زیرا امامت مرید ملا صاحب ہانگی نمازے نخواندیم۔ مگر بفرمودن حضور مجبور شدیم۔ بعد ازاں روز یکشنبه پس از فراغت نماز ظهر جناب مولانا حاجی سید مهر علیشاه صاحب بخاری که مسکن خویش خاص در گولڑه دارند و شیخ طریقت سلسله مبارکه قادریه ونقشبندیه و سهروردیه هستند و اکثر حصه عمر خویش در سفر ہندوستان و عرب بطریق درویشی و فیضان زیارات بزرگان قدیم گذرانیده اند نهایت مودبانه و عاجزانه آمدند۔ و بر قدمهاے حضور خواجه صاحب سر نهادند که حضور خواجه صاحب غریب النواز نه گذاشتند و بغایت جوش محبت بغل کشی کردند دران ساعت آنچه راز و نیاز بود ایشان باهم نمودند۔ که دران سجز صاحبدلان کار بیان نیست۔ مگر این قدر در اینجا ضرور گفته مے شود که حضور خواجه صاحب غریب نواز هر چه که بجناب حاجی مولانا سید مهر علی شاه صاحب مد ظله تکریمت کردند باهمه پرورش است چنانکه جناب حضرت سید صاحب موصوف خود میفرمایند که ازین

پس در مواقع سفر عرب در جاہائے جانکاه بعد از وصال ہم حضور خواجه بصورت
ظاہر امداد فرمودند۔ حضرت سید صاحب موصوف بارہا در جمع کثیر مریدان و معتقدان
دریں سخن اعاده میفرمایند۔ چرا نه باشد۔ شعر

اے نہ بزم وصل حاضر غائباں را دستگیر ٭ زانکه دست حاضران از غائباں کوتاه نیست

حضرت شاه صاحب موصوف اکنوں در اکوڑه اقامت دارند۔ و به ذکر و فکر الہی مشغول
مے باشند مردمان دور دست جوق جوق مے آیند و فائز المرام شده مے روند مصرعه

عکس رخ ساقیست که در جام افتاد

پس از یک شبانه روز گذرانیدن از مقام اکوڑه حضور خواجه صاحب غریب نواز بروز
دوشنبه بوقت صبح بسواری ریل مرخص شدند در مقام اسٹیشن کامل پور بعض مخلصان
نان فراوان برائے حضور غریب النواز و درویشان حضور پرنور آوردند۔ چونکه در سواری
ریل پر بود حضور پرنور بشمول درویشان نان تناول مے فرمودند دراں حین شخصے مصور
در گوشه میدان اسٹیشن کامل پور سامان تصویر کشی مہیا داشته مے خواست که تصویر
حضور پرنور کشیده شود۔ که ناگہان نظر کیمیا اثر حضور خواجه صاحب براں افتاد۔ و
حضور بجوش آمده فرمودند که خبردار ایں کار خلاف شرع شریف نه کنی۔ مگر مصور مذکور
به فہمانیدن کسے منع نمے شد۔ دریں اثناء شیشه تصویر کشی شکست و تصویر کشیده نشد
چونکه حضور خواجه صاحب ازیں سخن ہائے خلاف شرع شریف بسا احتراز مینمودند
پس ہیچگونه نه تصویر کشیده مے شود۔ چنانکه کسے دریں شعر چه خوش فرموده۔ شعر

صورت نقاش چنیں بد صورت یارم ببیں ٭ یا صورت برکش چنیں یا ترک کن صورتگری۔

پس از فراغت نان حضور خواجه صاحب به شمول جمله درویشان و ہمراہیان به سواری
ریل گاڑی برائے زیارت حضور خواجه فاضل شاه صاحب رحمة الله علیه بمقام اسٹیشن

بدہو فرود آمده بمقام گڑھی شریف رسید و آنجا مسه شبانه روز گذرانیده بروز خمیس ۱۴- ماه شوال المکرم ۱۳۲۸ھ ہجری المقدس مرخص شدند براسٹیشن لسبال مردمان و معتقدان و مخلصان سٹھیہ آمده بودند۔ و بطریق عجز و زاری حضور خواجه صاحب را همراه بُردند و دو روز دعوت ہائے کردند۔ و خدمت گذاری معتقدانه و مخلصانه نمودند۔ از آنجا باز ۱۵- ماه شوال المکرم ۱۳۲۸ھ ہجری المقدس مرخص شدند۔ شب براسٹیشن چھیب گذرانیدند و ۱۶ ماه شوال المکرم ۱۳۲۸ھ ہجری المقدس از چھیب مرخص شده بمقام میرا شریف مع الخیر رونق افروز شدند۔ الحمد للہ علی ذالک

باب در ذکر احوال سجاده نشین صاحب خلیفه اول حضرت خواجه براولی الابصار مخفی و محتجب نیست چوں عمر حضرت خواجه میاں ہشتاد و دو در رسید پیغام ہادم اللذات کُل نفسٍ ذائقة الموت بگوش آمده در لوح خاطر منقش گردید خواست و دیعے که از قبله عالم عالمیان حضرت خواجه محمد سلیمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ رسیده بود شخصے که متحمل ایں بار گراں بلاشبه تفویض کرده سبکدوش شوم جمله مستفیضان که قریب دو صد بوده باشند بر آستان ہدایت نشان از انجمله اصحاب ذیل بجا طل ذکر و ممتاز در چشم پیر بوده بودند۔ مولوی جلال الدین المعروف استاذ جھنگی واله و مولوی میر احمد مشہور مولوی ملّے واله و سید احمد شاه صاحب فتح جنگی که او را حضرت خواجه به لقب سوہنا شاه کرده بودند حافظ بدر الدین صاحب و خانصاحب سرفراز خان و مولوی صاحب محمد صاحب خاص پیش امام حضرت خواجه و مولوی احمد خان صاحب سکنه چکڑاله ضلع میانوالی جمله مسترشدین دراں زمان بزبان حال مترنم بودند ؎ مارا بر آستاں تو بس حق خدمت است ترا ے خواجه باز ببیں ترحم غلام را لیکن آں واقف از یزدانی و عالم اسرار نہانی مولوی احمد خانصاحب را از ان جمله ممتاز نموده بر سر شتی دستار بندی خلافت قبل از ہشت سال رحلت پیر مبارک

حضرت قبلهٔ عالم و عالمیان چهٔ ماه صفر سنه ۱۳۲۲ هجری المقدس روبرو خواص و عوام کردند

من و تو در میان کارے نداریم … بجز بیهوده پندارے نداریم

خواجه حافظ میفرماید

نه شنوی واقف یکنکته ز اسرار وجود … گر تو سرگشته شوی دایرهٔ امکان را

برین دستار بندی جناب مولوی میر احمد صاحب قدرے رشک برده بوقت خلوت عرض نمود که حق ما علاماں را بود حضرت خواجه فرمودند که مسئلهٔ میراث این چنین است که به موجودگی فرزندان حق برادر زاده را نیست بعد ازاں هشت سال تفویض امورات لنگر وغیره تدریجاً بتدریجاً فرمودند مولوی صاحب در سجاده حق سبحان کوشیدند و بدرد صاف ترا حکم نیست دم درکش که هر چه ساقی ما ریخت عین الطاف است تا که ۲۷ ذی الحج سنه ۱۳۲۹ هه یک وصیت نامه که در آخر این ملفوظات بعبارة درج است از دست مولوی میر احمد صاحب بزبان فارسی بتقریر خویش حرفاً بحرفاً نویسانیده بمهر خود مزین کرده حواله مولوی احمد خان صاحب نمودند تا که مسترشدین و زائرین قریب و بعید ازین متمتع شده واجب العمل دانند و در وصیت نامه هر کسے را حصه بقدر اندازه و حوصله او داوند۔ مثنوی

هر کسے را بهر کارے ساختند … میل آن را در دلش انداختند

دست و پا بی میل جنباں کے شود … خار و خس بے آب و بادے کے رود

گر بہ بینی میل خود سوئے سماء … پر دولت بر کشا هم چوں هما

ورنہ بینی میل خود سوئے زمین … نوحه میکن هیچ منشیں از چنیں

عاقلاں خود نوحها پیشیں کنند … جاهلاں آخر بسر بر مے زنند

بعد ازاں یک سال یا پنج روز قطع تعلقات نموده بذکر اذکار و تصوف عقبی متشغل شدند مع قطع تعلقات بدیں حال رسیدن است … آری برائے دوختن اول بریدن است

پس از وصول الی اللہ حضرت خواجہ ۳ محرم سنہ ۱۳۰۳ ہجری المبارک خلافت مستمرہ کہ از ابتدا
آفرینش با آدم علیہ الصلوٰۃ والسلام آغاز شدہ با انتہائے حیات دنیا جاری باشد برائے
انتظام و تمدن و تعیش بنی نوع انسان کہ مفاد دنیا و دین با این وابستہ اند ہر صاحب
جاہ و ثروت و خدا رسیدہ در حین حیات یا قریب مردن خلیفہ برائے مصلحتے و ضرورتے گرفتن
ضروری است بنام مولوی احمد خان سجادہ نشین دربار میرا شریف متعین و مقرر شدند۔ بنا
برین شد از احوال سجادہ نشین صاحب تحریر کردن خالی از ثواب نیست سجادہ نشین
صاحب از اقوام آوان باشندہ موضع چکڑالہ ضلع میانوالی اند والد بزرگوار مسمی محمد خان
در صغر سنی سجادہ نشین صاحب بتاریخ ۲۱ ذیقعد سنہ ۱۲۸۹ھ از دار فانی بدار بقا
رحلت نمودند دران حین عمر سجادہ نشین دو سال بود کہ تاریخ پیدائش سنہ ۱۲۸۷ھ بود
در حالت یتیمی در آغوش مادرش پرورش یافتند چون عمرش بہ پنجسالہ رسید اشتیاق
شبابی غالب آمدہ در چرانیدن بزہا و میشہا مشغول شدند کہ ہم این مرتبے کہ رخ نوری
بود والدہ ماجدہ و خالہ صاحبہ را چونکہ قدرتاً با این نسبت دیگر پسر محبت زائد بود از و کار
باز داشتہ در مسجد نزد حافظ صاحب مسمی حافظ عبد اللہ بردہ در سلک طلبا داخل
کردند چون بہ نصف پارہ رسید استاد صاحب چونکہ مرید حضرت خواجہ بود عزم سفر
میرا شریف کردہ روانہ شدند بعد از سہ روز از اہل خانہ پوشیدہ عقب استاد صاحب
روانہ شد این رفتن اختیاری نبود بلکہ رشتہ در گردنم افگندہ دوست مے برد ہر جا کہ خاطر
خواہ اوست۔ قبل از استاد صاحب مشرف بزیارت حضرت خواجہ شدہ مصیود دام
محبت و محبوس در قفس الفت گردید بر روز دوئم استاد صاحب ہم رسید۔ مدت شش ماہ
مقیم بر آستانہ فیض نشانہ شدند درین اثناء مرید ہم شدہ فیض باطنی را آغاز نمود بعد
گذشتن شش ماہ استاد صاحب عزم مراجعت نمود حضرت سجادہ صاحب ہمرکاب

استاذ شده اجازت طلبید حضرت خواجه صاحب از روئے شفقت بطور پند سودمند
فرمودند که اے طفل علم آموختن شما را فرض و لیست و بغیر اجازت و حکم ما هرگز کسے جا مرو۔
هر جا که روی اول اجازت طلبه کنی و حق ادب استاذ نگاه داری و خدمت استاذ
درویشان را بر خود لازم گیر ؎

ادب تاجیست از لطف الهی   بنه بر سر برو هر جا که خواهی

بعد مراجعت چند سال در خانه مقیم شده قرآن مجید و کتابهائے نظم از کریما تا سکندر نامه
اختتام کردند استاذ صاحب از نفس نفیس خود در موضع کهیوال نزد مولوی
صاحب که در علم صرف و نحو مهارتے کمال داشتے برده در زمرهٔ طلاب صرافیان داخل کردند
بعد از تحصیل علم صرف و نحو در دل خیال اشتیاق علوم مستحکم گشت نزد حضرت خواجه
بزیارت مشرف شده اجازت برائے تحصیل علم یافته در اطراف و اکناف بعالم بموجب
اطلبوا العلم ولو کان بالصین خواست حضرت خواجه فرمودند که اے درویش ؎

هرگز مشو شیدا بابے طریقت   تا نگشته شده در کوچه و بازار نه گردی

بدین باعث در ملک پنجاب نزد علماء رفته خوشه چینی در اندوزگی علوم ادبیه و فنون عقلیه نمود

چو باد از خرمن جانان ربودن خوشه تا چند   ز همت توشه بردار و خود تخمے بکار آخر ؎

تا که علوم حدیث و تفسیر را در سکنهٔ بیرس ضلع هزاره ما بعد قرات صحاح سته و جلالین و بیضاوی
سند از مولانا مولوی احمد صاحب حاصل کرده بمقام گڑهی شریف بزیارت حضرت
شاه صاحب در عرس مبارک ۲۰ شعبان ۱۳۰۳ هجری المبارک دستار فضیلت از دست خود
نهاده همراه خویش به پیر شریف بردند از انجا بخانه خویش رفته در علاج و معالجه کار مطب
اشتغال نمود بعد از یک ماه کشش حضرت خواجه در دل غالب آمده جمله تعلقات قطع نموده حتی
کار مشغولی خانداده نیز به پیر شریف مراجعت کرده باقی عمر را در قبضه و تصرف حضرت خواجه حاجی

داد ندکہ یک لحجہ و یک ساعت از و جدا شدن مشکل بود۔
نظر پاک تواں در مسخِ جاناں دیدن ۔ کہ در آئینہ نظر جز بصفا نتواں کرد۔
ذکر بالخیر حضرت خواجہ سلطان محمود نمبردار ساکن دھولر تحصیل تلہ گنگ نہایت متشرع و زاہد بود کارہائے نمبرداری حوالہ مسمی خان بہادر کردہ شب و روز در عبادت مشغول داشتہ اتفاقاً در نظرش کمی آمد بخدمت حضرت خواجہ عرض نمود قرات قرآن شریف نشاید از دست ما میرود کہ ضعف البصر بغایت رسید حضرت خواجہ دعا نمود کہ تلاوت کلام از تو ساقط نہ شود۔ ببرکت دعا حضرت خواجہ تلاوت کلام الٰہی مثل بینا میخواند باقی کسے چیز را دیدہ نمیتواند ہنوز نمبردار مذکور زندہ است ✿ الحمد للہ علیٰ ذالک
ذکر بالخیر حضرت خواجہ ۔ روزے در مجلس حضرت خواجہ ذکر بیعت ثانی افتاد مولوی محمد نواز خان در جواز بیعت ثانی بیعت اصحاب کبار رضوان اللہ علیہم اجمعین بعد از سرور کائنات با حضرت صدیق اکبر نمودند حضرت خواجہ تبسم کناں فرمودند کہ بیعت اصحاب کرام با رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم و با خلیفہ اول و ثانی علیٰ ہذا القیاس بر چند نوع بود گاہے بایمان و گاہے با جہاد و گاہے با خلاق حسنہ و ایں بیعت طریقت کہ متداول و متعارف درمیان صوفیائے کرام است ہرگز جائز نیست بلے اگر بیعت از کسے غیر متشرع واقع باشد فسخ آں جائز است بلکہ فی الحقیقت آں بیعت نیست آرے پیر صحبت و استفاضہ گرفتن باک ندارد بعد ازیں حضرت خواجہ حکایت فرمودند کہ جناب شاہ صاحب بعد از وفات مولانا مولوی صاحب لکھڈوی علیہ الرحمۃ برائے زیارت مبارک تونسہ شریف رفتند کہ در اثنائے راہ یک مولوی صاحب متوطن از علاقہ پنڈی گھیب ملاقی شدہ جناب شاہ صاحب بعادت مستمرہ عالم صاحب را بسیار تعظیم و تکریم کردہ ہمراہش کردہ قطع منازل کردند اتفاقاً روزے حضرت شاہ صاحب از مولوی صاحب پرساں نمودند کہ بزیارت تونسہ

مقدسہ چہ غرض وچہ مقاصد دارید مولوی صاحب عرض داشت کہ من با حضرت خواجہ محمد مولوی صاحب لکھڈوی علیہ الرحمت بیعت کردہ بودم ازان بیعت ہیچ نفع نیافتہ برائے تجدید بیعت ثانی در نوشتہ مقدسہ میبردم حضرت شاہ صاحب ازین سخن بسیار غضبناک شدہ در جوش آمدند اما پاس ادب چیزے نگفتند۔ تا کہ در توشہ شریف رسیدند مولوی صاحب بوقت فراغت در خدمت حضرت خواجہ محمد سلیمان صاحب رحمۃ اللہ علیہ عرض کرد کہ اول عقد بیعت با حضرت خواجہ محمد علی صاحب مرحوم لکھڈوی کردہ بود آں صاحب وفات یافتہ اند۔ این حضور سراسر نور این عاجز را از میراث شریف بمعیت خویش مشرف فرمائید حضرت قبلہ عالم عالمیان در غائیت خشم آمدہ باز جزو توبیخ مولوی صاحب را فرمودند کہ دست مولوی دست من بود بر آں بیعت استقامت باید داشت۔ چون یکبار با شیخ صاحب الشرع والورع بیعت کردہ شود باز تجدید بیعت با دیگر شیخ کردن ناجائز است ترا بیعت نمے کنم اگر حاجت وظائف داری با ترتیب ترا اذن خواہم داد بعد استماع این کلام مولوی صاحب قصد بیعت ثانی ترک کرد مستقیم باول شدہ خاتمہ بالخیر یافت۔ بیت

علم رسمی با دم قطبِ زمان — چون تیمم با وجود آب دان
گفتۂ او گفتۂ اللہ بود — گرچہ از حلقوم عبد اللہ بود

ذکر بالخیر حضرت خواجہ۔ مولوی عبد الغفور سکنہ عطار ڈاک خانہ خانپور ضلع ہزارہ بیان میکنند کہ در اوائل عمر خود بحالت مجنونانہ و بیزبان یعنی گنگ بودم تا کہ عمر بدوازدہ سال رسید چیزے خواندن و دانستن نتوانستم وقتیکہ حضرت خواجہ غریب نواز بمقام گڑھی شریف تشریف آوردہ بودند۔ والدم کہ مرید حضرت خواجہ بود من را ہمراہ خود بردہ حالت زار بتاسف اظہار نمود حضرت خواجہ از روئے شفقت و ترحم دعائے خیر بحق من فرمودند دعا تیر بہدف آمد بسہ ماہ رفتہ علی الصبح بے تحاشہ در تکلم آمدم حضرت والدم قرآن شریف

آغاز کنانیده در شش ماه قرآن شریف را ختم نموده مشغول به علم مروجه شدم۔ الحمد لله علی ذالک
ذکر الخیر — از ارادتمندان والا نژاد و معتقدان راسخ الاعتقاد چنان مشهور و منقول
است که جناب خواجه علیه الرحمت والغفران را قیام بر زہد و ورع وثبات بر تقوے
و شرع بحدے بود که از ابتدائے سن رشد و تمیز تا دم واپسین نمازے از جماعت فوت
نشده چنانچه آن بحر بے پایان معرفت و محیط بے کنار طریقت را چون مزاج اقدس
و طبع اطیب چند ایام قبل از ارتحال ازین عالم فانی و انتقال بآن عالم جاودانی
ناساز و ناچاق گردید و ضعف و نقاہت بحدے رسید که از جا برخاستن و راه رفتن
دشوار آمد چندے از خادمان باوقار و خدمت گذاران نامدار سریر والائے حضرت
بدوش برداشته به مسجد آوردندے و خواجه خواجگان والاشان پنجگانه مکتوبه را
باجماعت ادا فرمودندے تا که روزے بامداد بهمین حال چون غافل از دنیائے
بے زوال و مشاغل به ایزد ذوالجلال بود ناگاه بر خواجه سکرات موت پدید آمد و در آن
غشی و خود رفتگی یک نماز قضا شد و خواجه جان شیرین و حیات ثمین به دست ہائے
دم لذات به جان آفرین بداد۔ و داغ اندوه بدل ہائے عزیزان نیک نهاد و مریدان خوش
اعتقاد گذاشت۔ ذکر وصال مفصل ذیل است۔ الحمد لله علی ذالک
ذکر مرض حضرت خواجه۔ بتاریخ بست و نهم ماه ذوالحج ۱۳۲۹ هجری المبارک بعارضه
بثور چینی پھوڑا که میان انگشت سبابه و وسطی بود درد شدید پیدا شد و بواسطه او قدرے
بخار ہویدا گردید حضرت خواجه حسب عادت مالوفه بیرون از شهر در وادی خیمه قائم کرده
رفته بودند و در خیمه آرام یافته بثور را ساعت بساعت دم میکردند۔ خدام حاضرین
باعث دم کردند۔ فرمودند که یک بثور است که درد او شدید است دران حین مولوی
ظهور الحق از موضع بسال آمده قدم بوس شد بعد احوال پرسی همه خدام بپاس ادب

خاموش نشستند حضرت خواجہ بلسان قال موافق حال باین اشعار هندیه باربار مترنم شدند ؎ نه پڑهه جنازه تو اے نمازی ؛ اگر بمرم در عشق بازی ؛ میں موا ہوں ہوا ہوں غازی ! شہید ہوا ہوں پہ عشق بازی ! ببراه سجن چلیں ہوائے بدیں اشتغال بودند بعد یک دو ساعت وقت نماز عصر قریب آمد از اینجا روانه شده در مسجد نماز عصر با جماعت ادا نموده در بنگله شریف رفتند - درد گرچه در ترقی بود اما از بشاشت چهره مبارک محسوس شدے ؎

وصل پیدا گشت از عین بلا ۔۔۔ زاں حلاوت شد عبارت ما قلی

رنج گنج آمد که رحمتها در وست ۔۔۔ مغز تازه شد چو بخراشید پوست

ما نصوف قال وجد ان الفرح فی الفواد عند اتیان الفرح - فی الفور در عالم خبر بیماری بلا اطلاع رسانی مشتهر گردید - محبان و مریدان جوق در جوق آمد و رفت آغاز نموده صدقات و خیرات شروع کردند ؎

فغان و ناله و زار سر شک چه سود ۔۔۔ چو داد نی همه داد ند بودنی همه بود

مولوی عبد الرؤف از اورنگ آباد بخدمت حاضر شده ادویه مفیده استعمال نمود از بخور آرام شد اما بدن مبارک نزار و لاچار شد و بزبان حال مے فرمودند ؎

من بخار غمش بصد گلستان ندهم ۔۔۔ خاک قدمش باب و حیوال ندهم

دردے که مرا در غم او حاصل شد ۔۔۔ آں درد بصد هزار در ماں ندهم

در حالت نزار نزار جلاب شیرین طلبیدند - جلاب شیرین نوشیدند که در حالت دگر گوں هویدا گردید پس تمام عتبه نشینان در گریه و فغان آمده از زبان حسرت گفتند ؎

زاں لب شیرین اگر تکلم یک سخن گر بشنویم ۔۔۔ تا قیامت آں سخن ورد زبان ما شود

دریں حالت اکثر اوقات چشم خویش بند داشته مشغول بود ف قلبی بود و مے شنیدن

آوازه گریه زاری مردمان مولوی احمد خانصاحب را فرمودند که امروز شنبه است تاریخ وفات من بنویس و مردمان را از چنگله بدر کن که بذکر الٰهی مشغول باشم حافظ بدرالدین صاحب عرض حال نمود ۔ ؎

اگر شب بمانی بمهمان سرائے | دل و جان من بر تو بادا فدائے

حضرت خواجه به تسلی و تسکین غمزدگان فرمود خیر هرچه مرضی مولیٰ از همه اولیٰ در زبان حال برعایت شرع شریف گفتند ورنه اولیاء اکرام مثل انبیاء مخیر اند چنانچه ظهور پیوست

شعر وَكَّلْتُ إِلَى الْمَحْبُوبِ أَمْرِي كُلَّهُ | فَإِنْ شَاءَ أَحْيَانِي وَإِنْ شَاءَ تَلَفَانِي

اگرم خلاص جوئی وگرم هلاک خواهی | سر بندگی بسجده منت به نهم که پادشاهی
من اگر هزار خدمت بکنم گنهگارم | تو هزار بهتر از من بخشے چو بے گناهی
بکسے نشنوانم که حکایت تو گویم | همه جانب تو خواهند دل لوا کسے گر خواهی

فردا بروز چهار شنبه بوقت اشراق بعد از بیماری سیزده روز مثل بیماری خاتم المرسلین که بنا بر اصح سیزده روز بود داعی اجل را لبیک و رب اغفرلی والحقنی بالرفیق الاعلیٰ گفته رحلت نمودند إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ؎

چون در طاعت گری عمرش بسر آمد | بجان دادن چو مردان خوش بر آمد
نه پنداری که جان را رایگان داد | فروغ روئے جانان دید جان داد

خلیفه نشینان و مریدان از بے صبری بگریه و افغان شکایت بفلک شروع کردند ؎

یا فلک از جفا نه کردی چه بدی | عنبار خودم جدا نه کردی چه بدی
چون آخر کار بے تو باید زیست | اول با تو آشنا نه کردی چه بدی

عدها از افسوس از فوت رئیس الاتقیاء ۔ آنکه میرا انتر داده از دنیا زیبا ۔ اندرین عطا الرحمان دین و دیگ فرد الوحید فقیر امصار احسان ترق شایقان اهتمام ۱۹۱۱ ۶۸ بر الیقتی خواست دو رشد مسائل لیمانه پیچم شهر محرم سنه ترجمه اربیا ۔ صاحب ادیان این جنس المعظمی رسید ۔ و زترش نقش عالم در ماند عقیده عین الملک

وصیت نامہ حضرت خواجہ احمد میروی رضی اللہ تعالی عنہ

نشان مہر مبارک
[illegible]

بسم اللہ الرحمن الرحیم

بجملہ پیر برادران معلوم باد کہ میاں جلال الدین اول تا آخر ہمراہ دو دست
این جانب است لیکن درین وقت بدن مبارک ایشان ضعیف است بجارادی
کار لنگر نمیتوانند کرد لہذا مولوی احمد خاں قائمقام خود کردیم و کار لنگرہا قسم
حوالہ مولوی احمد خاں است و بدرالدین چراغ افروز قبر اینجانب است و سہ روپیہ
مولوی احمد خاں در ہر ماہ بدرالدین زاہد ہا اگرچہ قرضہ بگیرد دو دو روپیہ سرفراز
زاہدہا و مولوی میر احمد از جلگی یاران این جانب است ہر روز در عشق
خدا زیاد باشند و بعد از ادائے قرضہ و خرچہ جنازہ و گور کفن ہر مال کہ باقی
باشد سوم حصہ مالک احمد خاں است و دیگر دو حصہ وارث بگیرد و دیگان
و کتابان جملہ وقف اند بر فقیران و زمین نیز وقف است بر فقیران و فقیران را
باید کہ درینجا آرام کردہ خدا را یاد کنند و بر دروازہ ہیچ دنیادار نروند- زیادہ دعا

الراقم فقیر احمد در حجرہ مبارک خود-

بروز سہ شنبہ بیست و ہفتم ذی الحج ۱۳۲۹ھ

مرحبا اے عندلیب چشتیا و اصفیا   مختصر تاریخ عمدہ گو زغمہا مرحبا

بسم اللہ الرحمن الرحیم

تاریخ وصال زبدۂ ارباب کمال جناب حضرت صاحب رونق بخش میروی سلمہ العزیز

دریغا شیخ عالم چشمۂ جود | شہِ ملکِ سلیمان فیض آمود
فریدِ دہر فخرِ اہل عرفان | وجودِ او مجسم نورِ معبود
ز فیضِ او جہاں سیراب گردد | لقائے او لقائے روئے مقصود
بچشمانِ غلامانِ حضورش | رُخِ زیبائے آں دلدار مشہود
یکے مستغرق اندر جلوۂ حق | یکے در حیرتِ انوارِ معبود
کمربستہ یکے بر درس و تدریس | یکے ہر روز و شب در بزل موجود
دریغا ظلِ او از فرقِ عالم | ز چشمانِ عیاں بیں گشت مفقود
بہ پنجم از محرم چارشنبہ | بہ ملکِ جاوداں گردید پدرود
ندائے ارجعی آمد چو در گوش | ز دارِ بے بقا رحلت بفرمود
چو پیغامِ وصالِ یار آمد | رواں گردید تا یکدم نیاسود
رُخِ خود در نقابِ خواب پوشید | باکنافِ جہاں ظلمت بیفزود
قمیصِ تن نہ زیبد در میانہ | برائے وصلِ عریاں تاختہ زود
الٰہی باد فیضِ او مسلسل | کہ تا باشد حیاتِ دہر ممدود
خصوصاً آنکہ بنشاندش بہ مسند | کہ عینِ اوست اندر تار وہم پود
بگفتہ ہاتفم از بہرِ تاریخ | بگو عبدی زہے خاصِ خدا بود

١٣٣٠

تمت بالخیر

السلام و علیکم
امید کرتا ہوں آپ خیریت سے ہوں گے
اس کتاب کو پی ڈی ایف کرنے کا مقصد
فی سبیل اللہ فراہم کرنا ہے لہذا اس سے
تجارتی مقصد نہیں ہے اس کو پڑھ کر
آگے سنڈ کریں اور اس بندہ ناچیز کو
اپنی دعاوں میں یاد رکھیں

خلیفہ مدنی تونسوی
تحصیل تونسہ شریف ضلع ڈیرہ غازی
خان پاکستان

+923321717717

pdf by